

Alacaklıdan Kaynaklanan İmkânsızlık ve Hukukî Sonuçları^(*)

Impossibility Attributable to the Creditor and Its Legal Consequences

Ayça ZEYREK ER

Doktora Öğrencisi

İstanbul Ticaret Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Özel Hukuk Anabilim Dalı

Anahtar Kelimeler

İmkânsızlık,
İfa İmkânsızlığı,
Karşılıklı Borç
Yükleyen Sözleşme,
Karşı Edim Hasarı,
Alacaklının Risk
Alanı.

Öz

İmkânsızlık, sözleşmenin geçerli olarak kurulmasına veya geçerli olarak kurulmuş olan bir sözleşmenin ifa edilmesine engel olur. Hem başlangıçtaki hem de sonraki imkânsızlığın alacaklıdan kaynaklanması mümkündür. Alacaklı sözleşmenin ifasını kastı veya ihmali bir davranışı ile imkânsız hale getirebilir. Bazı durumlarda ise imkânsızlık alacaklının herhangi bir kusuru bulunmaksızın onun risk alanında meydana gelir.

Başlangıçtaki imkânsızlık halinde alacaklının tazminat yükümlülüğü *culpa in contrahendo* sorumluluğu kapsamında belirlenir. Konu hakkında tartışma yaratan esas durum alacaklıdan kaynaklanan sonraki imkânsızlıkta alacaklının karşı edim yükümlülüğünün akıbetinin nasıl sonuçlanacağıdır. Nitekim Türk Borçlar Kanunu kapsamında ifa imkânsızlığının sonuçları borçlunun sorumluluk durumu esas alınarak düzenlenmiştir. Bu nedenle alacaklının sorumlu olduğu imkânsızlık halinde kanunda yer alan genel imkânsızlık hükümlerinin öngördüğü sonuçların uygulanıp uygulanmayacağının incelenmesi gerekir.

Keywords

Impossibility,
Impossibility of
Performance,
Synallagmatic
Contract,
Risk of Counter-
Performance,
Creditor's Sphere of
Risk.

Abstract

Impossibility prevents either the valid formation of a contract or the performance of a contract that has already been validly concluded. Both initial and subsequent impossibility may arise from the creditor. The creditor may render the performance of the contract impossible through intentional or negligent conduct. In some cases, however, impossibility occurs within the creditor's sphere of risk without any fault on their part.

In cases of initial impossibility, the creditor's liability for damages is determined within the framework of *culpa in contrahendo*. The main issue giving rise to debate concerns the fate of the creditor's counter-performance obligation in cases of subsequent impossibility attributable to the creditor. Indeed, under the Turkish Code of Obligations, the consequences of impossibility of performance are regulated on the basis of the debtor's liability. Therefore, it is necessary to examine whether the general provisions on impossibility set forth in the law are applicable in cases where the creditor is responsible for the impossibility.

^(*) Araştırma Makalesi.
Hakem denetiminden geçmiştir.

Gönderim Tarihi: 27.04.2026, Kabul Tarihi: 25.05.2026.

Bu çalışma İstanbul Ticaret Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü nezdinde hazırlanmakta olan "Hukukî İmkânsızlık" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

Extended Summary

This study focuses on situations where the performance of a contract becomes impossible due to a cause attributable to the creditor. At first glance, it may seem contradictory that the creditor causes the impossibility. Indeed, it is not a typical situation for a creditor to render performance impossible instead of preferring to obtain it. However, the creditor may lead to impossibility by acting in breach of certain obligations of conduct.

Impossibility is chronologically divided into “initial impossibility” and “subsequent impossibility.” According to Article 27 of the Turkish Code of Obligations (*TCO*), if the subject matter of a contract is impossible from the outset, the sanction is absolute nullity. For this consequence to arise, it is irrelevant whether the parties to the contract are at fault. However, if one of the parties is at fault, they must compensate the other party’s loss in accordance with liability for *culpa in contrahendo*. If the creditor knew or should have known that the subject matter of the contract was impossible and nevertheless failed to inform the debtor, the creditor must compensate the debtor for the negative damages incurred as a result.

In Turkish-Swiss law, there is no explicit provision regulating the consequences of subsequent impossibility of performance attributable to the creditor. In contracts imposing reciprocal obligations, the consequences of impossibility of performance for which the debtor is not responsible are regulated under Article 136/2 of the TCO. Accordingly, if the performance becomes impossible due to a reason not attributable to the debtor, the parties’ obligations are mutually extinguished. This result arises as a requirement of the synallagmatic nature of the contractual relationship between the parties. However, it is not appropriate for the creditor to both cause the impossibility and be entirely released from their counter-performance obligation. Unlike Turkish-Swiss law, the German Civil Code (*BGB*) contains provisions regulating the consequences of impossibility of performance for which the creditor is responsible. According to § 326 (2) BGB, if the creditor is responsible for the impossibility, the debtor may demand the counter-performance as if they had performed their own obligation. However, the amount saved by the debtor and any gains obtained, or maliciously not obtained, through alternative use of their efforts must be deducted from the counter-performance. The prevailing opinion in the doctrine argues that there is a legislative gap in Turkish-Swiss law on this issue and that this gap should be filled by the analogous application of § 326 (2) BGB. Another view, however, maintains that the creditor’s obligation of counter-performance is converted into an obligation to pay damages pursuant to Article 112 of the TCO. In our opinion, the second view should be preferred. In this case, the debtor cannot demand specific performance of the counter-performance from the creditor. Instead, the creditor becomes obliged to pay damages in lieu of the counter-performance. In this way, the advantages offered by the law of damages can be utilized. Indeed, within the framework of liability for damages, the debtor may easily claim additional compensation exceeding the value of the counter-performance. If the debtor has a particular interest in obtaining the counter-performance in kind, the court may decide that the compensation be paid in kind.

In cases where impossibility occurs within the creditor’s risk sphere, the creditor is not at fault. Situations such as the realization of the purpose of the contract through means other than performance, or the complete disappearance of the contractual purpose, fall within this scope. In such cases, if Article 136/2 of the TCO is applied, the debtor cannot claim either the counter-performance or the expenses incurred for performance. Therefore, applying the rules of subsequent non-fault-based impossibility in cases where impossibility arises within the creditor’s risk sphere disrupts the balance of interests between the parties. For this reason, it should be accepted that there is a gap in the law on this matter. In our view, there is no need to resort to a foreign legal system to fill this gap. Article 485 of the TCO already provides a solution that ensures a fair balance of interests between the parties. Accordingly, if the completion of the contracted work becomes impossible due to a cause within the employer’s sphere of risk, the contractor may claim the value of the work performed and the expenses not included in that value. By applying this provision by analogy to cases of impossibility arising within the creditor’s risk sphere, the debtor may not obtain full counter-performance but may at least recover the expenses incurred. In this way, a fair outcome is achieved through a provision already embedded within the internal system of the law.

GİRİŞ

İmkânsızlık olgusu, sözleşme ilişkilerine farklı yönlerden etki eden yapısı gereği genel geçer olarak tanımlanması zor bir kavramdır¹. Doktrinde, imkânsızlıktan sorumlu olunmasına ilişkin olarak yapılan temel ayırım “borçlunun sorumlu olduğu imkânsızlık-borçlunun sorumlu olmadığı imkânsızlık” şeklinde karşımıza çıkmaktadır².

Edimin imkânsız hale gelmesine yol açan durum çoğunlukla borçlunun sorumluluk alanı içerisinde meydana gelir. Öyle ki Türk Borçlar Kanunu (TBK) sistematüğinde sonraki imkânsızlığa ilişkin yer alan düzenlemeler imkânsızlıktan borçlunun sorumlu olup olmadığına göre kaleme alınmıştır³. Ancak imkânsızlık, “tarafardan sadece birinin sorumlu olduğu”, “her iki tarafın da sorumlu olduğu” veya “her iki tarafın da sorumlu olmadığı” bir sebeple ortaya çıkabilir. Her ne kadar alacaklının hedefi sözleşmede kararlaştırılan edimin ifasının sağlanması olsa da imkânsızlığa tek başına alacaklının yol açmış olması mümkündür. Bu nedenle alacaklıdan kaynaklanan imkânsızlık halinde sözleşmeye hangi hükümlerin uygulanacağını belirlemek gerekir.

Çalışmamızda, imkânsızlık kavramının genel hatlarıyla açıklanmasının akabinde alacaklıdan kaynaklanan imkânsızlığın ortaya çıkabileceği haller somutlaştırılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda, imkânsızlığa alacaklının yol açtığı durumlar hem başlangıçtaki imkânsızlık hem de sonraki imkânsızlık yönünden değerlendirilmiştir. Sonraki ifa imkânsızlığı bölümünde imkânsızlığın alacaklıya yüklenilebilen bir sebeple ortaya çıktığı ve imkânsızlığın alacaklının risk alanında meydana geldiği durumlar ayrı başlıklar altında incelenmiştir. Nihayetinde, karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde imkânsızlık alacaklıdan kaynaklanmışsa karşı edimin akıbetinin ne olacağına ilişkin doktrinde yer alan tartışmalara ve değerlendirmelerimize yer verilmiştir.

I. İMKÂNSIZLIK KAVRAMI VE İMKÂNSIZLIĞIN TÜRK BORÇLAR KANUNU KAPSAMINDAKİ DÜZENLENİŞ BİÇİMİ

A. İmkânsızlık Kavramı

Türk Borçlar Kanunu içeriğinde imkânsızlık kavramına ilişkin açık bir tanım yer almamaktadır⁴. Ancak en geniş anlamı itibarıyla imkânsızlık, sözleşme konusunun başlangıçtan itibaren ifa edilememesi veya sonradan kesin ve sürekli biçimde ifa edilemez duruma gelmesi olarak tanımlanabilir⁵.

Sözleşme özgürlüğü, herkesin geçerli olarak dilediği konuda sözleşme yapabilme serbestisinin bulunduğu anlamına gelir⁶. Sözleşmeye bağlılık ilkesi (*pacta sunt servanda*) ise tarafların geçerli olarak kurulmuş olan sözleşme kapsamındaki yükümlülüklerine her hâlükârda uymaları gerekliliğini ifade eder⁷. İmkânsızlık bazı durumlarda sözleşmenin geçerli olarak kurulmasına engel olurken, bazı durumlarda geçerli olarak kurulmuş olan bir sözleşmenin ifa edilmesini olanaksız kılar⁸. Dolayısıyla imkân-

¹ BAŞPINAR, Veysel: *Borç Sözleşmelerinin Kısmi Butlanı*, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1998, s. 111.

² HUGUENIN, Claire: *Obligationenrecht, Allgemeiner und Besonderer Teil*, 3. Baskı, Schulthess Juristische Medien AG, Zürich- Basel- Genf, 2019, s. 267; DURAL, Mustafa: “İmkânsızlık Kavramı ve Türleri”, *Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi*, 1973, Cilt 7, Sayı 1 (Kavram), s. 52.

³ BAŞOĞLU, Başak: “Borcun İfasındaki İmkânsızlık”, *Prof. Dr. Mustafa Dural’a Armağan*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2013 (İmkânsızlık), s. 309; DURAL, *Kavram*, s. 12.

⁴ ALTUNKAYA, Mehmet: *Edimin Başlangıçtaki İmkânsızlığı*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2005, s. 88; GÜNDOĞDU, Fatih: *Borca Aykırılık Hallerinden Kusurlu İfa İmkânsızlığı ve Hukukî Sonuçları*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2014, s. 83; TOPUZ, Seçkin / CANBOLAT, Ferhat: “Türk-İsviçre ve Alman Borçlar Hukukunda İmkânsızlığın Düzenleniş”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2008, Cilt 57, Sayı 3, s. 675; DURAL, *Kavram*, s. 13; BAŞPINAR, s. 111.

⁵ DURAL, *Kavram*, s. 13; BAŞPINAR, s. 111.

⁶ TEKİNAY, S. Sulhi / AKMAN, Sermet / BURCUOĞLU, Haluk / ALTOP, Atilla: *Tekinay Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 7. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1993, s. 362.

⁷ EREN, Fikret: *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 25. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2020, s. 543; AKINCI, Şahin: *Borçlar Hukuku Bilgisi Genel Hükümler*, 14. Baskı, Sayram Yayınları, Konya, 2024, s. 29.

⁸ ÖZÇELİK, Ş. Barış: “Sözleşmeden Doğan Borçların İfasında Hukukî İmkânsızlık ve Sonuçları”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2014, Cilt 63, Sayı 3, s. 571.

sızlık somut duruma göre sözleşme özgürlüğünün sınırını veya sözleşmeye bağlılık ilkesinin istinasını teşkil eder⁹.

B. İmkânsızlığın Türk Borçlar Kanunu Kapsamındaki Sistematiği

İmkânsızlığa ilişkin düzenlemeler TBK m. 27 ve TBK m. 112 / m. 136 hükümlerinde dağınık bir şekilde yer almaktadır¹⁰. TBK'nın söz konusu hükümlerinde temel olarak “imkânsızlığın meydana geldiği an” ve sonraki imkânsızlık yönünden “borçlunun sorumluluk durumu” esas alınarak bir ayırım yapılmıştır¹¹.

İmkânsızlık, ortaya çıktığı an itibarıyla “başlangıçtaki imkânsızlık” ve “sonraki imkânsızlık” şeklinde tasnife tabi tutulur¹². Borçlunun taahhüt ettiği edimin ifası sözleşmenin kurulmasından önce ya da en geç kurulduğu anda mümkün değilse başlangıçtaki imkânsızlık (*anfängliche Unmöglichkeit*) söz konusu olur¹³. Buna karşın, sözleşmenin geçerli olarak kurulmasından sonra edimin ifası imkânsız hale gelirse sonraki imkânsızlık (*nachträgliche Unmöglichkeit*) ortaya çıkar¹⁴.

Başlangıçtaki imkânsızlığın yaptırımı TBK m. 27 uyarınca kesin hükümsüzlüktür¹⁵. Sonraki imkânsızlık durumunda ise borçlunun imkânsızlıktan sorumlu olup olmadığına göre farklı hukuki sonuçlar doğar (TBK m. 112 / m. 136). Sonraki imkânsızlık halinde taraflar arasında geçerli olarak kurulmuş olan bir sözleşme bulunduğu için bu durum “ifa engelleri” (*Leistungsstörungslehre*) sistematiği içerisinde konumlandırılır¹⁶.

1. Başlangıçtaki İmkânsızlık

Sözleşmenin başlangıçtaki imkânsızlık sebebiyle kesin hükümsüz sayılabilmesi için imkânsızlığın objektif ve sürekli olması gerekir¹⁷. Objektif imkânsızlık ile kastedilen, sözleşmede kararlaştırılan edimin borçlu dahil olmak üzere dünyada bulunan hiç kimse tarafından ifa edilememesidir¹⁸. Edimin

⁹ DURAL, *Kavram*, s. 12 ve s. 20; ÖZÇELİK, s. 571.

¹⁰ İNCEOĞLU, M. Murat: “İfanın Alacaklı Yüzünden İmkânsızlaşması”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2008, Cilt 57, Sayı 4, s. 238; ÖZÇELİK, s. 571.

¹¹ SEROZAN, Rona / BAYSAL, Başak / SANLI, Kerem Cem: *Serozan Borçlar Hukuku Genel Bölüm, İfa, İfa Engelleri, Haksız Zenginleşme*, 8. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2022, s. 251; CANBOLAT, Ferhat: *Sözleşmelerde Amacın Gerçekleşmesi Çökmesi ve Boşa Çıkması*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2012, s. 135; AKSOY, Hüseyin Can: *Impossibility in Modern Private Law, A Comparative Study of German, Swiss and Turkish Laws and the Unification Instruments of Private Law*, Springer International Publishing, Cham - Heidelberg - New York - Dordrecht - London, 2014, s. 65; DURAL, *Kavram*, s. 12.

¹² SCHWENZER, Ingeborg: *Schweizerisches Obligationenrecht, Allgemeiner Teil*, 4. Baskı, Stämpfli Verlag, Bern, 2006, N. 63.09; ERÇOŞKUN ŞENOL, H. Kübra: *Borçlar Hukukunda Kısmi İmkânsızlık*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 78; AKINCI, s. 358; TOPUZ / CANBOLAT, s. 678; DURAL, *Kavram*, s. 25; GÜNDOĞDU, s. 90. Alman hukukunda 2002 yılında gerçekleştirilen reform ile birlikte başlangıçtaki imkânsızlık ve sonraki imkânsızlık şeklindeki ayırım kaldırılarak tüm imkânsızlık türleri BGB § 275 hükmü altında toplanmıştır. TOPUZ / CANBOLAT, s. 689; ALTUNKAYA, s. 62; GÜNDOĞDU, s. 91.

¹³ GIGER, Marcel: *Die vom Gläubiger verschuldete Leistungsunmöglichkeit*, Verlag Paul Haupt, Bern- Stuttgart- Wien, 1992, s. 31; HUGUENIN, s. 263; SCHWENZER, N. 63.09; KURT, L. Müjde: *Borçlunun Sorumlu Olmadığı Sonraki İmkânsızlık (TBK m. 136)*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2016, s. 164; CANBOLAT, s. 131; DURAL, *Kavram*, s. 25; ALTUNKAYA, s. 103; TOPUZ / CANBOLAT, s. 678; ERÇOŞKUN ŞENOL, s. 78; BAŞPINAR, s. 116.

¹⁴ HUGUENIN, s. 263; GIGER, s. 33; DURAL, *Kavram*, s. 25; EREN, s. 1159; TOPUZ / CANBOLAT, s. 679; CANBOLAT, s. 132.

¹⁵ BUCHER, Eugen: *Schweizerisches Obligationenrecht, Allgemeiner Teil ohne Deliktsrecht*, 2. Baskı, Schulthess Polygraphischer Verlag, Zürich, 1988, s. 247; BARTH, Hans Rudolf: *Schadenersatz bei nachträglicher Unmöglichkeit der Erfüllung, unter dem Gesamtaspekt des Schadenersatzes infolge Vertragsverletzung*, Verlag H.R. Sauerländer & Co., Aarau, 1958, s. 15; WEBER, Rolf H.: *Berner Kommentar, Kommentar zum schweizerischen Privatrecht, Cilt VI: Das Obligationenrecht, 1. Bölüm: Allgemeine Bestimmungen, 5. Alt Cilt: Die Folgen der Nichterfüllung (Art. 97 - 109 OR)*, Stämpfli Verlag, Bern, 2000, N. 109; OĞUZMAN, M. Kemal / ÖZ, M. Turgut: *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Cilt 1, 19. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2021, s. 92; AKINCI, s. 358; AKSOY, s. 68; ÖZÇELİK, s. 571; TOPUZ / CANBOLAT, s. 683.

¹⁶ GÜNDOĞDU, s. 93.

¹⁷ BUCHER, s. 248; BAŞOĞLU, Başak: “Sözleşmenin Konusundaki İmkânsızlık”, (Ed.) İNCEOĞLU, M. Murat: *Prof. Dr. Belgin Erdoğan'a Armağan*, Der Yayınları, İstanbul, 2011 (Konudaki İmkânsızlık), s. 498-499; ŞAFAK SARIKAYA, Esmâ Elif: *Teorik Boyutuyla İfa İmkânsızlığı*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2022, s. 334; ALTUNKAYA, s. 153.

¹⁸ FURRER, Andreas / MÜLLER-CHEN, Markus: *Obligationenrecht, Allgemeiner Teil*, 3. Baskı, Schulthess Juristische Medien AG, Zürich- Basel- Genf, 2018, s. 168; BUCHER, s. 248; HUGUENIN, s. 263; SCHWENZER, N. 63.08; EREN, s. 1159; OĞUZMAN / ÖZ, s. 94; ALTUNKAYA, s. 179; BAŞPINAR, s. 119; TOPUZ / CANBOLAT, s. 677.

borçlu dışındaki üçüncü kişiler tarafından yerine getirilmesi mümkünse subjektif imkânsızlık söz konusu olur¹⁹. Başlangıçtaki subjektif imkânsızlık sözleşmenin geçerli olarak kurulmasını engellemez²⁰. Başlangıçtaki imkânsızlıktan bahsedebilmek için imkânsızlığın süreklilik arz etmesi şarttır²¹. İmkânsızlığın geçici bir nitelik taşıması halinde kural olarak sözleşmeye kesin hükümsüzlük yaptırımını uygulanamaz²².

Sözleşmenin imkânsızlık sonucunda kesin hükümsüz olması ile birlikte sözleşme ilişkisi kendiliğinden (*ipso iure*) sona erer²³. Karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde borçlunun edimi imkânsız hale geldiğinde alacaklının da karşı edimi yerine getirme yükümlülüğü ortadan kalkar²⁴. Alacaklı daha önceden kendi edimini ifa etmişse edimin iadesini sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre talep edebilir²⁵.

Başlangıçtaki objektif imkânsızlık durumunda sözleşmeye uygulanan kesin hükümsüzlük yaptırımını tarafların kusurlarından bağımsız bir şekilde ortaya çıkar²⁶. Ancak taraflardan biri imkânsızlığı biliyor veya bilmesi gerekiyorsa *culpa in contrahendo* sorumluluğu kapsamında iyi niyetli karşı tarafın bu yüzden uğramış olduğu menfi zararını tazmin ile yükümlüdür²⁷.

2. Sonraki İmkânsızlık

Sonraki imkânsızlık, sözleşmede kararlaştırılan edimin ifasının sözleşmenin kurulmasından sonra kesin ve sürekli olarak imkânsız hale gelmesidir²⁸. TBK m. 27’de belirtilen durumların varlığı halinde ortada geçerli bir sözleşme bulunmayacağı için sonraki imkânsızlık söz konusu olmaz²⁹.

Doktrinde yer alan bir görüş³⁰ sonraki imkânsızlık yönünden de objektif imkânsızlık-subjektif imkânsızlık ayrımı yapmaktadır. Bu görüşe göre, sonraki ifa imkânsızlığı için edimin objektif olarak imkânsız olması gerekir³¹. Ancak bizim de katıldığımız bir başka görüşe³² göre, sonraki imkânsızlık bakımından objektif-subjektif imkânsızlık şeklinde bir tasnif yapılmasına ihtiyaç yoktur. Nitekim sonraki imkânsızlıkta önem arz eden husus borçlunun imkânsızlıktan sorumlu olup olmadığının tespit edilmesidir. Buna göre, borçlu sonraki imkânsızlıktan sorumlu ise borçlunun TBK m. 112 doğrultusunda tazmin yükümlülüğü doğar³³. Borçlu sonraki imkânsızlıktan sorumlu değilse borç ilişkisi TBK m. 136 uyarınca sona erer³⁴.

¹⁹ FURRER / MÜLLER-CHEN, s. 168; HUGUENIN, s. 263; TEKİNAY / AKMAN / BURCUOĞLU / ALTOP, s. 404; OĞUZMAN / ÖZ, s. 94; ALTUNKAYA, s. 180.

²⁰ BUCHER, s. 248; ALTUNKAYA, s. 181.

²¹ ALTUNKAYA, s. 162.

²² ALTUNKAYA, s. 162.

²³ ALTUNKAYA, s. 235.

²⁴ SCHWENZER, N. 64.07; BAŞOĞLU, *Konudaki İmkânsızlık*, s. 514; ALTUNKAYA, s. 237.

²⁵ ALTUNKAYA, s. 237; BAŞOĞLU, *Konudaki İmkânsızlık*, s. 514; TOPUZ / CANBOLAT, s. 683; AKSOY, s. 71.

²⁶ CANBOLAT, s. 136; TOPUZ / CANBOLAT, s. 683; ALTUNKAYA, s. 233.

²⁷ BUCHER, s. 249; SCHWENZER, N. 64.06; BARTH, s. 16; TEKİNAY / AKMAN / BURCUOĞLU / ALTOP, s. 903; OĞUZMAN / ÖZ, s. 94; AKINCI, s. 65; TOPUZ / CANBOLAT, s. 684; AKSOY, s. 72; ALTUNKAYA, s. 156; BAŞOĞLU, *Konudaki İmkânsızlık*, s. 515.

²⁸ BERGER, Bernhard: *Allgemeines Schuldrecht*, Stämpfli Verlag, Bern, 2008, N. 1500; WEBER, N. 111; KELLER, Max / SCHÖBI, Christian: *Allgemeine Lehren des Vertragsrechts*, Cilt I, 3. Baskı, Helbing & Lichtenhahn Verlag, Basel, 1988, s. 245; HUGUENIN, s. 263; DURAL, Mustafa: *Borçlunun Sorumlu Olmadığı Sonraki İmkânsızlık (BK m.117)*, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1976 (Sonraki İmkânsızlık), s. 120; TOPUZ / CANBOLAT, s. 685; AKSOY, s. 73; ERCOŞKUN ŞENOL, s. 78.

²⁹ KURT, s. 77.

³⁰ BUCHER, s. 418; EREN, s. 1161; DURAL, *Sonraki İmkânsızlık*, s.121; ERCOŞKUN ŞENOL, s. 93.

³¹ BUCHER, s. 418.

³² BARTH, s. 17; SCHWENZER, N. 64.09; TEKİNAY / AKMAN / BURCUOĞLU / ALTOP, s. 904; OĞUZMAN / ÖZ, s. 479; SEROZAN / BAYSAL / SANLI, s. 251; KURT, s. 125; ŞAFAK SARIKAYA, s. 335; ÖZÇELİK, s. 576, dn. 20.

³³ BARTH, s. 17; SCHWENZER, N. 64.20; KELLER / SCHÖBI, s. 248; CANBOLAT, s. 137.

³⁴ KELLER / SCHÖBI, s. 249; AKINCI, s. 358; KURT, s. 213; CANBOLAT, s. 139; ERCOŞKUN ŞENOL, s. 321.

Sonraki imkânsızlığın meydana gelebilmesi için imkânsızlığın sürekli ve kesin olması gerekir³⁵. Bir başka ifade ile belirli bir sürenin geçmesi edimin ifasını mümkün hale getirmemelidir³⁶. Sözleşmenin geçerli olarak kurulmasından sonra ortaya çıkan ifa imkânsızlığı geçici nitelikte ise bu durum temerrüde yol açar³⁷. Ancak geçici imkânsızlığın ne kadar süreceğinin öngörülemediği durumlarda geçici imkânsızlığın sürekli imkânsızlığa dönüştüğü kabul edilmelidir³⁸.

II. ALACAKLIDAN KAYNAKLANAN İMKÂNSIZLIK

A. Genel Olarak

Sözleşmenin geçerli olarak kurulmasına veya geçerli olarak kurulmuş olan bir sözleşmenin ifa edilmesine engel olan imkânsızlık her zaman borçlunun sorumlu tutulabileceği bir sebeple meydana gelmez. Her ne kadar TBK'nın sonraki imkânsızlığa ilişkin düzenlemelerinde lafzi olarak borçlu merkezli bir yaklaşım benimsenmiş olsa da gerek başlangıçtaki gerekse sonraki imkânsızlık borçlunun değil alacaklının sorumlu olduğu bir sebebe dayanabilir³⁹. Alacaklının yol açtığı imkânsızlık genel olarak alacaklının kendi üzerine düşen belirli davranışları yerine getirmemesinden kaynaklanır⁴⁰.

Başlangıçtaki imkânsızlık halinde sözleşme müzakerelerini yürüten tarafların *culpa in contrahendo* sorumlulukları bakımından herhangi bir farklılık bulunmaz. Sözleşme görüşmelerine başlanması ile birlikte tarafların Türk Medeni Kanunu (TMK) m. 2'de yer alan dürüstlük kuralı uyarınca birbirlerine zarar verici davranışlardan karşılıklı olarak kaçınmaları gerekir⁴¹. Bu nedenle alacaklı sözleşmenin imkânsızlık sebebiyle kesin hükümsüz olduğunu biliyor veya bilmesi gerekiyorsa kural olarak borçlunun zararını tazmin etmekle yükümlü olur⁴². Diğer taraftan, sözleşmenin geçerli bir şekilde kurulmasından sonra edimin alacaklıdan kaynaklı bir sebeple imkânsız hale gelmesi durumunda alacaklının sorumluluğunun hukuki dayanağını belirlemek nispeten daha karmaşıktır. Zira bu ihtimalde alacaklının borçlunun edimini ifa edebilmesi bakımından bir yükümlülük altında bulunup bulunmadığı tespit edilmelidir⁴³.

Sözleşmeden doğan borç ilişkilerinde borçlunun temel yükümlülüğü borçlandığı edimi sözleşmede kararlaştırılan şekilde yerine getirerek alacaklının ifa menfaatini sağlamaktır⁴⁴. Dolayısıyla edimin ifası borçluya yüklenebilen bir sebeple imkânsız hale gelirse bu durum borca aykırılık teşkil edeceğinden borçlunun sorumluluğu doğar⁴⁵. Karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde aynı zamanda borçlu sıfatına sahip olan alacaklı da kendi edimini ifa etmek yönünden bir yükümlülük altındadır⁴⁶. Fakat alacaklının kendi edimini değil borçlunun borcunu yerine getirmesini sağlamakla ilgili bir yükümlülüğü olup olmadığı tartışmalıdır⁴⁷.

Doktrinde, sözleşmeden veya kanundan kaynaklanan istisnalar saklı kalmak kaydıyla, alacaklının sözleşmenin ifası için borçlu ile iş birliği içinde bulunmasının alacaklı için bir yükümlülük değil “kül-

³⁵ TEKİNAY / AKMAN / BURCUOĞLU / ALTOP, s. 909; DURAL, *Sonraki İmkânsızlık*, s. 122; ÖZÇELİK, s. 583; KURT, s. 169.

³⁶ KURT, s. 169.

³⁷ TEKİNAY / AKMAN / BURCUOĞLU / ALTOP, s. 909; DURAL, *Sonraki İmkânsızlık*, s. 123; KURT, s. 170.

³⁸ DURAL, *Sonraki İmkânsızlık*, s. 123.

³⁹ FURRER / MÜLLER-CHEN, s. 549; GIGER, s. 51; ALTUNKAYA, s. 245; ERÇOŞKUN ŞENOL, s. 105; GÜNDOĞDU, s. 331; ÖZÇELİK, s. 601.

⁴⁰ DURAL, *Sonraki İmkânsızlık*, s. 172; ERÇOŞKUN ŞENOL, s. 109.

⁴¹ SAĞIR, Alihan: “Borçlunun Bildiği Başlangıçtaki İmkânsızlığa Bağlanan Butlan Yaptırımının Culpa In Contrahendo ile Daraltılması”, *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2018, Cilt 8, Sayı 1, s. 233.

⁴² ALTUNKAYA, s. 245; ERÇOŞKUN ŞENOL, s. 105.

⁴³ GÜNDOĞDU, s. 331.

⁴⁴ EREN, s. 30.

⁴⁵ GÜNDOĞDU, s. 331.

⁴⁶ ÖZÇELİK, s. 603.

⁴⁷ GIGER, s. 62; GÜNDOĞDU, s. 331.

fet” olduğu ifade edilmektedir⁴⁸. Külfet (*Obliegenheit*), bir kişinin belirli bir durum karşısında hukuk düzeni gereği sergilemesi gereken davranış biçimidir⁴⁹. Külfet yükümlüsünün bu davranışı yerine getirmemesi ifa veya tazminat sorumluluğuna yol açmaz⁵⁰. Bu durum sadece hakkın kazanılamamasına veya mevcut hakkın kaybedilmesine neden olabilir⁵¹. Bir başka ifade ile söz konusu davranışa aykırılık doğrudan külfet yükümlüsünün aleyhine sonuç doğurur⁵². Örneğin, alıcı tarafından ayıplı malın satıcıya süresi içerisinde bildirilmesi bir külfet niteliğinde olduğundan, söz konusu bildirimin yapılmaması halinde alıcı kanunda öngörülen ayıba ilişkin haklarını kullanamaz⁵³. Bu yaklaşımın istisnasız olarak benimsenmesi halinde, alacaklının sözleşmenin ifasını imkânsız hale getiren davranışı borca aykırılık olarak nitelendirilemeyeceği için alacaklının tazminat sorumluluğu da doğmaz⁵⁴.

Kanaatimizce, başlangıçtaki imkânsızlıkta sözleşmenin geçerli olarak kurulmasına engel olan tarafın sorumluluğu bakımından esas alınan dürüstlük kuralının alacaklının sorumlu olduğu sonraki imkânsızlık durumunda da dikkate alınması gerekir. Alacaklının borcun ifası için birtakım davranışlarda bulunması gerekliliği açık bir şekilde kanundan veya taraflar arasındaki sözleşmeden doğabilir⁵⁵. Ancak kanun veya sözleşmede böyle bir yükümlülük öngörülmemiş olsa dahi sözleşmenin her iki tarafı da TMK m. 2’de yer alan dürüstlük kuralı uyarınca sözleşmenin ifasını imkânsız kılacak davranışlardan kaçınmakla yükümlüdür⁵⁶. Alacaklının belirli bir davranışı yerine getirmemesi sadece alacaklı yönünden olumsuz bir sonucun ortaya çıkmasına yol açıyorsa burada borca aykırılıktan bahsedilemez⁵⁷. Bu nedenle yukarıdaki örnekte alıcının ayıplı mala ilişkin süresi içerisinde bildirimde bulunması gerekliliği alacaklı için bir külfet niteliğindedir⁵⁸. Öte yandan, sözleşmenin ifası alacaklının sorumlu olduğu bir sebeple imkânsız hale geldiğinde bu durum borçlunun zarara uğramasına yol açar. Dolayısıyla alacaklı borçlunun uğramış olduğu zararı tazmin etmekle yükümlüdür⁵⁹.

B. Alacaklıdan Kaynaklanan İmkânsızlığın Alacaklı Temerrüdünden Ayırt Edilmesi

Alacaklının borçlu tarafından gereği gibi sunulmuş olan edimi reddetmesi veya borcun ifası için gerekli olan hazırlık eylemlerini gerçekleştirmekten haklı bir sebep olmaksızın kaçınması halinde alacaklı temerrüdü ortaya çıkar⁶⁰. TBK’da alacaklı temerrüdünün sonuçları edimin niteliği esas alınarak düzenlenmiştir⁶¹. Buna göre, borçlanılan edim maddi bir nitelik taşıyorsa borçlu TBK m. 107 uyarınca hasar ve giderleri alacaklıya ait olmak üzere edimi veya TBK m. 108’e göre edimi sattırıp bedelini

⁴⁸ KURT, s. 202.

⁴⁹ GIGER, s. 62; EREN, s. 45.

⁵⁰ HUGUENIN, s. 30; FURRER / MÜLLER-CHEN, s. 28; GIGER, s. 62; SEROZAN / BAYSAL / SANLI, s. 199.

⁵¹ GIGER, s. 62; EREN, s. 45; GÜNDOĞDU, s. 332.

⁵² HUGUENIN, s. 30; FURRER / MÜLLER-CHEN, s. 28; GIGER, s. 62; EREN, s. 46; SEROZAN / BAYSAL / SANLI, s. 199.

⁵³ HUGUENIN, s. 30; FURRER / MÜLLER-CHEN, s. 28; EREN, s. 46; GÜNDOĞDU, s. 332.

⁵⁴ Konu hakkındaki detaylı açıklamalar için bkz. GÜNDOĞDU, s. 331 vd. Alacaklının borçlu ile iş birliği yapmaması somut duruma göre imkânsızlığa veya alacaklı temerrüdüne yol açabilir. Doktrinde, alacaklının külfet niteliğindeki söz konusu davranışa aykırı hareket etmesinin hiçbir koşulda tazminat yükümlülüğü doğurmayacağı sonucunun yarattığı sakıncaları bertaraf etmek amacıyla alacaklının haksız fiil veya akdın müspet ihlali gereğince borçlunun zararını tazmin etmesi gerektiği ifade edilmektedir. KURT, s. 202; SEROZAN / BAYSAL / SANLI, s. 201.

⁵⁵ GÜNDOĞDU, s. 332.

⁵⁶ GIGER, s. 66; DURAL, *Sonraki İmkânsızlık*, s. 172.

⁵⁷ GÜNDOĞDU, s. 335.

⁵⁸ GÜNDOĞDU, s. 335.

⁵⁹ Dural’a göre, alacaklı borçlunun edimini dürüstlük kurallarına aykırı davranarak veya bilerek imkânsız hale getirirse sözleşmenin önündeki ifa imkânsızlığından sorumlu olur. Bu nedenle alacaklının karşı edim borcunu yerine getirme yükümlülüğü devam eder. DURAL, *Sonraki İmkânsızlık*, s. 172. Karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde alacaklının aynı zamanda borçlu sıfatına sahip olması sebebiyle bu meselenin alacaklının sorumlu olduğu imkânsızlık değil borçlunun sorumlu olduğu imkânsızlık çatısı altında değerlendirilmesi gerektiğine ilişkin bkz. GÜNDOĞDU, s. 335.

⁶⁰ AKDENİZ, Ayşe Ledün: *İş İlişkilerinde İmkânsızlık*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 19; EREN, s. 1130; OĞUZMAN / ÖZ, s. 377; AKINCI, s. 346; SEROZAN / BAYSAL / SANLI, s.196; GÜNDOĞDU, s. 336.

⁶¹ EREN, s. 1136.

tevdî ederek borcundan kurtulabilir⁶². Yapma borcu gibi konusu bir şeyin teslimini içermeyen sözleşmelerde meydana gelen alacaklı temerrüdü halinde ise borçlu TBK m. 110 hükmü uyarınca borçlunun temerrüdüne ilişkin hükümlere dayanarak sözleşmeden dönme hakkına sahiptir⁶³.

İlk bakışta hem alacaklının sorumlu olduğu imkânsızlıkta hem de alacaklı temerrüdüde sözleşmenin ifasının önündeki engelin alacaklının borçlu ile gerekli olan iş birliğini sağlamamasından kaynaklandığı söylenebilir. Ancak alacaklı temerrüdüden bahsedebilmek için edimin ifasının imkânsız olmaması gerekir⁶⁴. Bu nedenle, imkânsızlık ve alacaklı temerrüdü birbirlerini tamamen dışlayan kavramlardır⁶⁵. Örneğin, taşınır bir malın satışında alacaklının haklı bir neden olmaksızın ifası mümkün olan edimi kabulden kaçınma davranışı alacaklı temerrüdüne yol açarken, edimin alacaklı tarafından teslimden önce tamamen yok edilmesi halinde alacaklıdan kaynaklanan imkânsızlık ortaya çıkar⁶⁶. Alacaklının sorumlu olduğu bir davranış nedeniyle edimin ifası kesin ve sürekli olarak imkânsız hale gelmişse temerrüt hükümleri uygulanamaz⁶⁷. Nitekim borçlunun imkânsız hale gelen edimin kendisini veya bedelini tevdi ederek (TBK m. 107 ve m. 108) borcundan kurtulma imkânı yoktur⁶⁸. Benzer şekilde, sözleşmenin ifasının imkânsız hale gelmesi ile birlikte borç ilişkisi kendiliğinden sona ereceğinden borçlunun sözleşmeden dönmesi de (TBK m. 110) söz konusu olamaz⁶⁹.

Bu hususta tartışma konusu yaratabilecek bir başka sorun alacaklının sorumlu olduğu imkânsızlık halinde TBK m. 111 hükmünün uygulanmaya elverişli olup olmadığıdır. TBK'nın “Diğer ifa engelleri” kenar başlıklı 111. maddesi, “*Borçlunun kusuru olmaksızın, alacağın kime ait olduğunda veya alacaklının kimliğinde duraksama sebebiyle ya da alacaklıdan kaynaklanan diğer kişisel bir sebeple borç, alacaklıya veya temsilcisine ifa edilemezse borçlu, alacaklının temerrüdüde olduğu gibi, tevdi ya da sözleşmeden dönme hakkını kullanabilir.*” şeklinde düzenlenmiştir. Doktrinde, TBK m. 111 hükmünün geniş anlamda (atipik) bir alacaklı temerrüdü düzenlemesi olduğu ifade edilmektedir⁷⁰. Bu ihtimalde borçlunun sadece alacağın kime ait olduğuna veya alacaklının kimliğine ilişkin bir tereddüt yaşaması sebebiyle teknik anlamda bir alacaklı temerrüdüden bahsedilemese de borçluya tıpkı alacaklı temerrüdüde olduğu gibi tevdi veya sözleşmeden dönme hakkı tanınmıştır⁷¹. TBK m. 111 hükmü borcun alacaklının sorumlu tutulabileceği bir sebeple imkânsız hale gelmesini düzenlememektedir⁷². Zira madde içeriğinde açık bir şekilde temerrüt hükümlerine atıfta bulunularak borçluya edimin tevdi edilmesi veya sözleşmeden dönülmesi suretiyle borcundan kurtulma imkânı tanınmıştır⁷³. Dolayısıyla alacaklının sorumlu olduğu imkânsızlık halinde gerçek anlamdaki alacaklı temerrüdüne ilişkin hükümlerin uygulanamama gerekçeleri TBK m. 111 hükmü bakımından da aynen geçerlidir. Nitekim borçlunun imkânsız hale gelmiş olan edimi bir yere tevdi etmesi veya zaten sona ermiş olan bir sözleşmeden dönmesi söz konusu olmayacaktır⁷⁴.

⁶² GÜNDOĞDU, s. 336; EREN, s. 1139-1144; AKINCI, s. 353-354.

⁶³ GÜNDOĞDU, s. 336; EREN, s. 1144; AKINCI, s. 355.

⁶⁴ EREN, s. 1132; SEROZAN / BAYSAL / SANLI, s. 197.

⁶⁵ DURAL, *Sonraki İmkânsızlık*, s. 127; GÜNDOĞDU, s. 49; SEROZAN / BAYSAL / SANLI, s. 197; OĞUZMAN / ÖZ, s. 393; AKDENİZ, s. 19.

⁶⁶ SEROZAN / BAYSAL / SANLI, s. 211.

⁶⁷ EREN, s. 1132. Alacaklının davranışları sözleşmenin ifasını geçici olarak imkânsız hale getirebilir. Örneğin, alacaklı tarafından alınması gereken izinlerin zamanında alınmamış olması sebebiyle sözleşmenin ifasında gecikilmesi halinde geçici imkânsızlığa alacaklı yol açmış olur. Bu durumda gerçek anlamda bir imkânsızlıktan bahsedilemeyeceği için kural olarak alacaklının temerrüdü ortaya çıkar. Böylece borçlu geçici imkânsızlığın ortadan kalkmasından sonra edimi aynen ifa ederek borcundan kurtulabilir. ÖZÇELİK, s. 608 vd.

⁶⁸ GÜNDOĞDU, s. 337; İNCEOĞLU, s. 239.

⁶⁹ GÜNDOĞDU, s. 337.

⁷⁰ SEROZAN / BAYSAL / SANLI, s. 210.

⁷¹ SEROZAN / BAYSAL / SANLI, s. 210; GÜNDOĞDU, s. 337; ERCOŞKUN ŞENOL, s. 110. Örneğin, alacağın temlikinde nihai alacaklının kim olduğunun tespit edilememesi halinde borçlu TBK m. 187/1 uyarınca alacağın konusunu hâkim tarafından belirlenen yere tevdi ederek borcundan kurtulabilir. SEROZAN / BAYSAL / SANLI, s. 210; GÜNDOĞDU, s. 338.

⁷² BAŞOĞLU, *İmkânsızlık*, s. 315.

⁷³ BAŞOĞLU, *İmkânsızlık*, s. 315.

⁷⁴ GÜNDOĞDU, s. 339.

C. İmkânsızlığa Alacaklının Yol Açtığı Temel Durumlar

1. Alacaklıya Yüklenebilen Bir Sebepden Kaynaklanan İmkânsızlık

Alacaklı doğrudan kusurlu bir davranışı ile borçlunun edimini imkânsız hale getirebilir⁷⁵. Buna göre, alacaklı hem kasten hem de ihmalem sebebiyet verdiği imkânsızlıktan sorumludur⁷⁶. Alacaklının edimi bilerek ve isteyerek imkânsız hale getirmesi halinde kastın varlığından bahsedilir⁷⁷. Alacaklı edimi imkânsız hale getirmek istemese bile bu sonucun ortaya çıkmaması için gerekli özeni göstermediği takdirde imkânsızlığa ihmali şekilde yol açmış olur⁷⁸. Buradaki ihmalin ölçütü somut durumda alacaklı ile aynı koşullar altında bulunan makul bir kimsenin göstermesi gereken dikkat ve özen esas alınarak belirlenir⁷⁹. Örneğin, işverenin gerekli özeni göstermeyerek işçiye çalışma izni alamaması sözleşmenin ifasını imkânsız hale getirmişse alacaklının ihmali davranışlarından kaynaklanan imkânsızlık ortaya çıkar⁸⁰.

Tıpkı borçlunun sorumlu olduğu ifa imkânsızlığında olduğu gibi alacaklının sorumlu olduğu imkânsızlıkta da sadece kusur yönünden bir değerlendirme yapılmaması gerekir⁸¹. Buna göre, alacaklının kusursuz sorumluluğunun söz konusu olduğu hallerde alacaklı edimin imkânsız hale gelmesinde kusurlu olmasa dahi sorumlu olur⁸². Alacaklının sözleşmenin ifası için gerçekleştirmesi gereken eylemler bakımından ifa yardımcısı kullanmış olması halinde durum böyledir⁸³.

Alacaklının sorumlu olduğu imkânsızlıkta akla gelen ilk ihtimal alacaklının edime kasti veya ihmali bir davranışı ile maddî olarak zarar vermesidir. Örneğin, parça borcu niteliğindeki bir vazanın henüz mülkiyetin devrinin gerçekleşmediği bir aşamada alacaklı tarafından kırılarak yok edilmesi halinde imkânsızlıktan alacaklı sorumlu olur⁸⁴. Ancak sözleşmenin ifasının alacaklıya yüklenebilen bir sebeple imkânsız hale gelebilmesi için alacaklının edimi mutlaka maddî olarak ortadan kaldırması şart değildir⁸⁵. Örneğin, alıcının satın almış olduğu bir tablonun mülkiyetini satıcı yerine doğrudan tabloyu yapan ressamdan daha düşük bir tutar karşılığında devralması halinde satıcının teslim borcuna ilişkin imkânsızlık meydana gelir⁸⁶.

Alacaklının sorumlu olduğu imkânsızlık maddî veya hukukî bir sebebe dayanabilir⁸⁷. Maddî imkânsızlık, edimin ifasının mantık ve doğa kuralları gereğince mümkün olmamasıdır⁸⁸. Hukukî imkânsızlık ise mantık ve doğa kurallarına göre ifa edilebilir durumda olan bir edimin ifasının hukuk kuralları gereğince yerine getirilememesidir⁸⁹. Bu ayrım sadece imkânsızlığın dayandığı sebebin belirlenebilmesi amacıyla gerçekleştirildiği için imkânsızlığın maddî veya hukukî sebebe dayanması uygulanacak olan hükümler bakımından pratik bir farklılık yaratmaz⁹⁰.

⁷⁵ DURAL, *Sonraki İmkânsızlık*, s. 172; GÜNDOĞDU, s. 340.

⁷⁶ GÜNDOĞDU, s. 340.

⁷⁷ GIGER, s. 54.

⁷⁸ GIGER, s. 54.

⁷⁹ GIGER, s. 54; EREN, s. 651.

⁸⁰ SEROZAN / BAYSAL / SANLI, s. 211.

⁸¹ GÜNDOĞDU, s. 342.

⁸² GÜNDOĞDU, s. 342.

⁸³ KELLER / SCHÖBI, s. 253; GIGER, s. 56; DURAL, *Sonraki İmkânsızlık*, s. 172; GÜNDOĞDU, s. 342; KURT, s. 204; ERCOŞKUN ŞENOL, s. 109.

⁸⁴ KURT, s. 202; SEROZAN / BAYSAL / SANLI, s. 211. Bu durumun sözleşmenin kurulmasından önce gerçekleşmesi halinde alacaklının sorumluluğunun *culpa in contrahendo* hükümleri çerçevesinde belirleneceğine ilişkin bkz. SEROZAN / BAYSAL / SANLI, s. 211.

⁸⁵ GIGER, s. 128.

⁸⁶ GIGER, s. 128; ÖZÇELİK, s. 604.

⁸⁷ SULZER, Stefan: *Zweckstörungen im schweizerischen Vertragsrecht*, Schulthess Juristische Medien AG, Zürich- Basel- Genf, 2002, s. 96. Alıcının edimi fiziken yok etmesi maddî, alıcının edimi direkt satıcının tedarikçisinden devralması hukukî imkânsızlığa yol açar. ÖZÇELİK, s. 601.

⁸⁸ BERGER, s. 499; SULZER, s. 96; EREN, s. 106; DURAL, *Kavram*, s. 13; GÜNDOĞDU, s. 342; ÖZÇELİK, s. 572.

⁸⁹ FURRER / MÜLLER-CHEN, s. 167; SCHWENZER, N. 63.05; SULZER, s. 96; EREN, s. 1158; ÖZÇELİK, s. 572; KURT, s. 93; GÜNDOĞDU, s. 124.

⁹⁰ AKINCI, s. 358; ÖZÇELİK, s. 575.

Alacaklının imkânsızlığa sebep olabileceği bir başka ihtimal alacaklının doğrudan borçlunun beden bütünlüğüne zarar vermiş olmasıdır⁹¹. Bu duruma işverenin işçiyi yaralaması sebebiyle işçinin borcunu yerine getirmesinin mümkün olmaması örnek olarak gösterilebilir⁹².

Bazı durumlarda alacaklı mülkiyet hakkı üzerinde kendi lehine sonuç yaratmak üzere bulunduğu eylemlerle sözleşmenin ifasını imkânsız kılabilir⁹³. Buna göre, alacaklı borçlunun üstlendiği edimi bizzat yerine getirirse borçlunun borcunu ifa etmesi alacaklıdan kaynaklanan bir sebeple mümkün olmaz⁹⁴. Örneğin, alacaklı bozulan aracı için tamirci çağırması olmasına rağmen tamirci gelene kadar arabayı kendisi onarırsa ortaya çıkan ifa imkânsızlığından sorumlu olur⁹⁵. Sözleşme ile ulaşılmak istenen amacın alacaklı tarafından borçlu dışındaki üçüncü bir kişiden sağlanması durumunda da aynı sonuca ulaşılmalıdır⁹⁶. Bu örnekte, alacaklı henüz tamirci gelmeden önce aracını üçüncü bir kişiye tamir ettirmişse borçlunun borcunu kusurlu bir davranışı ile imkânsız hale getirmiş olur⁹⁷.

Sözleşme ile öngörülen amaca ulaşılabilmesi için sözleşmenin belirlenen tarihte yerine getirilmesinin zorunlu olduğu “mutlak kesin vadeli işlemler” özellikli bir konuma sahiptir⁹⁸. Zira mutlak kesin vadeli işlemlerde belirlenen tarihten sonra gerçekleşecek olan ifada alacaklının hiçbir menfaati bulunmaz⁹⁹. Ancak mutlak kesin vadeye rağmen ifa imkânsızlığına alacaklı yol açmış olabilir. Örneğin, bir düğün organizasyonu için anlaşılan orkestra ekibine alacaklı tarafından düğünün gerçekleştirileceği yerin yanlış bildirilmesi durumunda alacaklıdan kaynaklanan ifa imkânsızlığı ortaya çıkar¹⁰⁰.

Alacaklının kanun, sözleşme veya dürüstlük kuralları gereği sergilemesi gereken davranış yükümlülüklerini yerine getirmemesi imkânsızlığa yol açabilir¹⁰¹. Esasında alacaklının sözleşmenin ifa edilmesi için borçlu ile gerekli iş birliğini göstermeyerek pasif kalması çoğunlukla imkânsızlığa değil alacaklı temerrüdüne yol açar¹⁰². Ancak daha önce de ifade edildiği üzere, temerrüdün söz konusu hallerde edimin ifasının sonradan telafi edilebilmesi mümkündür¹⁰³. Şayet alacaklının iş birliği yapmayı açık veya zımni olarak reddetmesi edimin kesin ve sürekli olarak imkânsız hale gelmesine yol açıyorsa temerrüt değil imkânsızlığın varlığından bahsedilir¹⁰⁴. Sözleşmenin ifası için alacaklı tarafından alınması gerekli olan izinlerin alınmamış olması alacaklıdan kaynaklanan ifa imkânsızlığına örnek teşkil eder¹⁰⁵. Bu durum sıklıkla arsa sahibi tarafından inşaat yaptırılacak olan arsaya inşaat izninin alınmaması halinde söz konusu olur¹⁰⁶. Yine, alacaklı edime yönelik ihracat yasağı getirileceğini bilmesine veya bilmesi gerekmesine rağmen bu durumu borçluya bildirmemişse alacaklının kusurlu olduğu kabul edilir¹⁰⁷. Benzer şekilde, işlere başlanılabilmesi için verilmesi gereken vekaletın verilmemesi de alacaklının yol açtığı ifa imkânsızlığına gösterilen örnekler arasındadır¹⁰⁸.

⁹¹ KELLER / SCHÖBI, s. 253; KURT, s. 203.

⁹² KELLER / SCHÖBI, s. 253; OĞUZMAN / ÖZ, s. 393; KURT, s. 203; ERCOŞKUN ŞENOL, s. 109; BAŞOĞLU, *İmkânsızlık*, s. 315, dn. 33.

⁹³ GIGER, s. 69; ERCOŞKUN ŞENOL, s. 109.

⁹⁴ KURT, s. 203.

⁹⁵ GIGER, s. 69; SEROZAN / BAYSAL / SANLI, s. 211; GÜNDOĞDU, s. 341.

⁹⁶ SULZER, s. 91; GÜNDOĞDU, s. 341.

⁹⁷ GÜNDOĞDU, s. 341.

⁹⁸ SEROZAN / BAYSAL / SANLI, s. 211; GÜNDOĞDU, s. 341.

⁹⁹ ALTUNKAYA, s. 122; DURAL, *Sonraki İmkânsızlık*, s. 103.

¹⁰⁰ SEROZAN / BAYSAL / SANLI, s. 212; GÜNDOĞDU, s. 342; BAŞOĞLU, *İmkânsızlık*, s. 315, dn. 33.

¹⁰¹ DURAL, *Sonraki İmkânsızlık*, s. 172.

¹⁰² GIGER, s. 74; BARTH, s. 19.

¹⁰³ SEROZAN / BAYSAL / SANLI, s. 211.

¹⁰⁴ GIGER, s. 74; GÜNDOĞDU, s. 337.

¹⁰⁵ DURAL, *Sonraki İmkânsızlık*, s. 172; ÖZÇELİK, s. 601; SEROZAN / BAYSAL / SANLI, s. 211.

¹⁰⁶ SEROZAN / BAYSAL / SANLI, s. 211; BAŞOĞLU, *İmkânsızlık*, s. 315, dn. 33.

¹⁰⁷ GÜNDOĞDU, s. 340.

¹⁰⁸ ÖZÇELİK, s. 602.

2. Alacaklının Risk Alanında Meydana Gelen İmkânsızlık

Alacaklının imkânsızlıktan sorumlu olabilmesi için kural olarak kusurlu bir davranışının veya kusursuz sorumluluğuna yol açan bir durumun mevcudiyeti gerekir¹⁰⁹. Ancak imkânsızlığın alacaklının risk alanında ortaya çıkması halinde imkânsızlık alacaklıya yüklenebilen bir sebepten kaynaklanmasına rağmen alacaklının sorumluluğu doğabilir¹¹⁰. Alacaklının risk alanda meydana gelen imkânsızlıktan anlaşılması gereken, imkânsızlığın alacaklının şahsı veya onun tehlike alanının sınırları ile bağlantılı olarak ortaya çıkmış olmasıdır¹¹¹.

Sözleşmenin amacının ifa dışı bir yoldan gerçekleşmesi (*Zweckerreichung*) ve sözleşmenin amacının çökmesi (*Zweckfortfall*) durumlarında alacaklının risk alanında meydana gelen imkânsızlık söz konusu olur¹¹². Amacın ifa dışı bir yoldan gerçekleşmesi halinde sözleşmenin amacına harici bir olay sonucunda ulaşılır¹¹³. Örneğin, hastanın doktor gelmeden önce kendi kendine iyileşmesi, karaya oturan bir geminin çağırılan römorkörün gelmesinden önce fırtına sonucunda kendiliğinden denize çıkması gibi durumlarda sözleşmenin amacı borçlunun ifaya uygun eylemleri dışında kalan bir olay sonucunda gerçekleşir¹¹⁴. Sözleşmenin amacının çökmesi ise sözleşme konusu edimin yok olması sebebiyle sözleşmenin amacının gerçekleştirilme olanağının kalmamasıdır¹¹⁵. Örneğin, hastanın ameliyattan önce ölmesi veya restorasyon çalışması yapılacak binanın üçüncü kişinin çıkardığı yangında tamamen yanarak ortadan kalkması hallerinde borçlunun borcunu ifa etmesi imkânsız hale gelir¹¹⁶.

Alacaklının risk alanında meydana gelen imkânsızlık halinde alacaklının gerçek anlamda bir kusuru bulunmaz¹¹⁷. Ancak borçlunun edimini ifa edebilmek için gerekli hazırlıkları yapmış olması durumunda alacaklının sorumluluktan tamamen kurtulması sözleşmedeki menfaat dengesini bozar¹¹⁸. Bu durumda taraflar arasındaki menfaat dengesinin yeniden nasıl sağlanabileceğine ilişkin doktrinde yer alan tartışmalara ve değerlendirmemize aşağıdaki bölümde yer verilecektir.

III. ALACAKLIDAN KAYNAKLANAN İMKANSIZLIĞIN SONUÇLARI

A. Alacaklının Sorumlu Olduğu Başlangıçtaki İmkansızlığın Sonuçları

Taraflar arasında sözleşme müzakerelerine başlanması ile birlikte TMK m. 2’de yer alan dürüstlük kuralı gereğince bir güven ilişkisi oluşur¹¹⁹. Alacaklı kusurlu bir davranışı ile bu güven ilişkisini zedeleyerek sözleşmenin kesin hükümsüz olmasına yol açmışsa borçlunun bu yüzden uğramış olduğu zararını *culpa in contrahendo* sorumluluğu kapsamında tazmin etmesi gerekir¹²⁰.

¹⁰⁹ DURAL, *Sonraki İmkânsızlık*, s. 172.

¹¹⁰ GIGER, s. 57.

¹¹¹ KURT, s. 289.

¹¹² SULZER, s. 73; CANBOLAT, s. 150 ve s. 154; KURT, s. 289; AKSOY, s. 158; ERCOŞKUN ŞENOL, s. 111.

¹¹³ SULZER, s. 63; BERGER, s. 534; GIGER, s. 24; ALTUNKAYA, s. 214.

¹¹⁴ SULZER, s. 61; CANBOLAT, s. 124; SEROZAN / BAYSAL / SANLI, s. 217; DALCI ÖZDOĞAN, Nurihan: “İfa Engelleri Hukukunda Amacın Gerçekleşmesi ve Amacın Ortadan Kalkması”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2018, Cilt 9, Sayı 2, s. 289. Sözleşmenin amacının alacaklının yetkilendirdiği üçüncü bir kişi tarafından gerçekleştirilmesi tamamen farklı bir durumdur. Örneğin, hastanın başka bir doktora giderek tedavi olması veya geminin suya inebilmesi için başka bir römorkün çağırılması durumunda borçlunun edimi alacaklının davranışları sonucunda imkânsızlaşır. Dolayısıyla bu durumda alacaklının risk alanında beklenmeyen bir halden kaynaklanan imkânsızlık ortaya çıkmaz. SULZER, s. 63; CANBOLAT, s. 127.

¹¹⁵ SULZER, s. 71; CANBOLAT, s. 127; KURT, s. 290; SEROZAN / BAYSAL / SANLI, s. 217.

¹¹⁶ CANBOLAT, s. 128; KURT, s. 289; SEROZAN / BAYSAL / SANLI, s. 217.

¹¹⁷ SEROZAN / BAYSAL / SANLI, s. 217; ALTUNKAYA, s. 216; DALCI ÖZDOĞAN, s. 290.

¹¹⁸ AKSOY, s. 159.

¹¹⁹ BULUT, Erkan Haşim: “Culpa In Contrahendo Sorumluluğunun “İmkânsızlık” Halindeki Görünümü”, *İstanbul Medeniyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2020, Cilt 5, Sayı 9, s. 114; ALTUNKAYA, s. 240; SAĞIR, s. 233.

¹²⁰ ERCOŞKUN ŞENOL, s. 105; SAĞIR, s. 234; BULUT, s. 114. Başlangıçtaki objektif imkânsızlıktan bahsedilemeyecek olsa dahi alacaklı tarafından sözleşmenin geçerli olarak kurulacağına dair borçluda bir güven yaratılmasına rağmen sözleşme geçerli olarak kurulamadığı takdirde borçlunun uğramış olduğu zararının giderilmesi gerekir. AKDENİZ, s. 83; “...Bu durumda davalının davacıyı kusurlu olarak sözleşmenin kurulacağı yönünde yanılttığı ve güven ilişkisini ihlal ettiği açıktır. Taraflar arasında iş sözleşmesi kurulmadığından davacı tarafından bakiye

Sözleşmenin karşı tarafının doğru bir şekilde bilgilendirilmesi ve aydınlatılması yükümlülüğünün ihlali *culpa in contrahendo* sorumluluğuna yol açan temel durumlardan biridir¹²¹. Buna göre, alacaklı imkânsızlığı bilmesine veya bilmesi gerekmesine rağmen aydınlatma yükümlülüğüne aykırı hareket ederek bu durumu borçluya bildirmemişse alacaklının kusurlu olduğu kabul edilir¹²².

Culpa in contrahendo sorumluluğunun hukuki niteliği doktrinde tartışmalı olmakla birlikte¹²³, katıldığı görüşe¹²⁴ göre, bu durumun sözleşmesel sorumluluk hükümleri çerçevesinde değerlendirilmesi gerekir. Zira sürmekte olan sözleşme müzakerelerinin varlığı sebebiyle taraflar arasında basit bir tesadüfi ilişkinin bulunduğu kabul edilemez¹²⁵. Böylece TBK m. 112 uyarınca zarar veren kusuru bulunmadığını ispat edemediği takdirde zarar görenin zararını gidermekle yükümlüdür¹²⁶. Ayrıca zamanı süresi de 10 yıl olarak uygulanır¹²⁷. Sözleşmesel sorumluluğun tercih edilmesinin bir başka sonucu ise zarar verenin yardımcı kişi kullanmış olması halinde bu kişinin eylemleri sonucunda ortaya çıkan zarardan kurtuluş kanıtı getirerek kurtulamayacak olmasıdır¹²⁸.

Culpa in contrahendo sorumluluğunda tazminatın kapsamı menfi zarar ile sınırlıdır¹²⁹. Buna göre sözleşme müzakerelerine hiç başlanılmamış olsaydı zarar gören hangi durumda bulunacak idi ise o konuma getirilir¹³⁰. Bir başka ifadeyle zarar görenin geçerli bir sözleşme kurulacağını düşünerek gerçekleştirdiği masraflar (örneğin sözleşme yapma masrafları, seyahat giderleri vb.) ve kaçırılan fırsatlar kendisine ödenir¹³¹.

Sözleşmenin başlangıçtan itibaren imkânsız olduğunu her iki taraf da biliyorsa veya bilmesi gerekiyorsa birlikte kusurun varlığından bahsedilir¹³². Bu durumda tarafların kusur dereceleri göz önünde tutularak TBK m. 52 uyarınca tazminat tutarından indirim yapılır¹³³. Şayet tarafların kusurları birbirlerine eşitse herhangi bir tazminat sorumluluğu söz konusu olmaz¹³⁴.

B. Alacaklıdan Kaynaklanan Sonraki İmkânsızlığın Sonuçları

Türk-İsviçre hukukunda sözleşmenin kurulmasından sonra alacaklının sorumlu olduğu ifa imkânsızlığına uygulanacak hükümler açık şekilde düzenlenmemiştir¹³⁵. Kanunda yer alan istisnalar saklı

ücret alacağı istenmesi mümkün değildir. Ancak sözleşmenin kurulmaması işçinin kusurundan kaynaklanmamaktadır. Davalı şirket çalışma izni için gerekli harçları yatırmayarak iş sözleşmesinin kurulmamasına neden olmuştur. Yukarıda açıklanan nedenlerle davacının davalı şirketten sözleşme öncesi zararlarını talep etmesi mümkündür...” Yargıtay, 9. HD, T. 17.09.2020, E. 2016/20712, K. 2020/8343 (Lexpera).

¹²¹ SEROZAN / BAYSAL / SANLI, s. 351; EREN, s. 1254; ALTUNKAYA, s. 240; SAĞIR, s. 234.

¹²² EREN, s. 1261; ALTUNKAYA, s. 245; BAŞOĞLU, *Konudaki İmkânsızlık*, s. 515; AKDENİZ, s. 83; BULUT, s. 113.

¹²³ Konu hakkındaki tartışmalara ilişkin detaylı bilgiler için bkz. EREN, s. 1256 vd; ALTUNKAYA, s. 240 vd.

¹²⁴ FURRER / MÜLLER-CHEN, s. 558; HUGUENIN, s. 477; EREN, s. 1257; ALTUNKAYA, s. 241; BULUT, s. 114.

¹²⁵ HUGUENIN, s. 477; EREN, s. 1257 ve 1258.

¹²⁶ EREN, s. 1258; BULUT, s. 114.

¹²⁷ EREN, s. 1257; BULUT, s. 114.

¹²⁸ EREN, s. 1257; BULUT, s. 114.

¹²⁹ ALTUNKAYA, s. 243; EREN, s. 1261; SAĞIR, s. 237; BULUT, s. 119.

¹³⁰ HUGUENIN, s. 482; BULUT, s. 120.

¹³¹ HUGUENIN, s. 483; EREN, s. 1262; ALTUNKAYA, s. 243; SAĞIR, s. 237; BULUT, s. 121.

¹³² ALTUNKAYA, s. 245.

¹³³ EREN, s. 1262; ALTUNKAYA, s. 246; BAŞOĞLU, *Konudaki İmkânsızlık*, s. 516; BULUT, s. 118; SEROZAN / BAYSAL / SANLI, s. 245.

¹³⁴ BAŞOĞLU, *Konudaki İmkânsızlık*, s. 516; ALTUNKAYA, s. 245. “Bu itibarla yükün kara yoluyla taşınmasına dair hukukî imkânsızlığın, davalı taşıyıcı yanında davacı tarafça da bilinmesi gerekli olan hususlardan biri olduğu sabittir. Dolayısıyla davalı taşıyıcının, sözleşmenin ifasının hukukî imkânsız olduğu hususunda, basiretli iş adamı gibi davranma yükümlülüğü çerçevesinde bilgi sahibi olması gereken davacıya bilgi vermemesi, kusurlu bir davranış olarak nitelendirilemez. Her ne kadar BK’nın 20. (TBK m. 27) maddesi anlamında sözleşmenin geçersizliğine kusuruyla neden olan tarafın, diğer tarafın bu sebeple oluşan menfi zararlarını, sözleşme öncesi sorumluluk (sözleşme görüşmelerinden doğan sorumluluk-culpa in contrahendo) kapsamında gidermesi gerekir ise de; anılan sorumluluk niteliği itibarıyla bir tür kusur sorumluluğu olup dava konusu sözleşmenin hukukî imkânsızlık nedeniyle geçersizliği sonucu ortaya çıktığı iddia olunan zarardan davalı taşıyıcı, yukarıda belirtilen esaslar çerçevesinde sözleşme öncesi sorumluluk kapsamında dahi sorumlu tutulamaz.” Yargıtay HGK, T. 15.06.2021, E. 2017/2625, K. 2021/766 (Lexpera).

¹³⁵ FURRER / MÜLLER-CHEN, s. 549; SCHWENZER, N. 64.29; OĞUZMAN / ÖZ, s. 392; SEROZAN / BAYSAL / SANLI, 211; İNCEOĞLU, s. 238; AKSOY, s. 77; BAŞOĞLU, *İmkânsızlık*, s. 315; ÖZÇELİK, s. 602; AKDENİZ, s. 84.

kalmak kaydıyla, imkânsızlığın alacaklının risk alanında meydana geldiği durumlara uygulanabilecek genel nitelikte bir hüküm de yoktur¹³⁶.

Borçlunun sorumlu olmadığı ifa imkânsızlığının kapsamı edimin ifasının mücbir sebep veya beklenmeyen bir hal sonucunda imkânsız hale gelmesi ile sınırlı değildir¹³⁷. Zira imkânsızlığın sadece alacaklıdan kaynaklandığı durumlarda da edimin imkânsız hale gelmesinde borçlunun sorumluluğu bulunmaz¹³⁸. TBK m. 136 hükmünün borçlunun sorumlu olmadığı ifa imkânsızlığını düzenlemesi sebebiyle öncelikle anılan düzenlemenin öngördüğü hukukî sonuçların incelenmesi gerekir¹³⁹.

TBK m. 136/1, “*Borcun ifası borçlunun sorumlu tutulamayacağı sebeplerle imkânsızlaşırsa, borç sona erer.*” şeklinde düzenlenmiştir. İmkânsızlıktan borçlunun sorumlu tutulmadığı hallerde borçlu aynen ifa yükümlülüğünden kendiliğinden (*ipso iure*) kurtulur¹⁴⁰. Bu durumda borçlunun imkânsızlığın meydana gelmesinde kusuru bulunmadığı için tazminat yükümlülüğü doğmaz¹⁴¹. Böylece alacaklı imkânsız hale gelen edime kavuşamadığı gibi borçludan kural olarak başka bir edimi ifa etmesini ve yahut tazminat ödemesini talep edemez¹⁴². Dolayısıyla borçlunun sorumlu olmadığı sonraki ifa imkânsızlığında edim hasarı kanunen alacaklı üzerinde bırakılmıştır¹⁴³.

Karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde borçlunun sorumlu olmadığı ifa imkânsızlığını düzenleyen TBK m. 136/2’ye göre, “*Karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde imkânsızlık sebebiyle borçtan kurtulan borçlu, karşı taraftan almış olduğu edimi sebepsiz zenginleşme hükümleri uyarınca geri vermekle yükümlü olup, henüz kendisine ifa edilmemiş olan edimi isteme hakkını kaybeder.*” Tam iki tarafa borç yükleyen sözleşmelerde borçlunun imkânsızlık sebebiyle edim yükümlülüğünden kurtulmasına paralel olarak alacaklının da karşı edim yükümlülüğü sona erer¹⁴⁴. Bu durumda borçlu alacaklıdan hem karşı edimi hem de ifaya yönelik yaptığı masrafları (yol, personel gideri vb.) talep edemez¹⁴⁵. Bu nedenle karşı edim hasarı TBK m. 136/2 uyarınca borçluya aittir¹⁴⁶. Ayrıca alacaklı karşı edimi daha önceden ifa etmişse borçlunun bu edimi sebepsiz zenginleşme kurallarına göre iade etmesi gerekir¹⁴⁷.

Borçlunun sorumlu olmadığı ifa imkânsızlığında karşı edim hasarını borçluya yükleyen düzenleme emredici nitelikte değildir¹⁴⁸. TBK m. 136/2 hükmünün son cümlesi uyarınca, kanun veya sözleşmede açık bir hüküm bulunduğu hallerde borçlu imkânsızlık sebebiyle edim yükümlülüğünden kurtulsa da karşı edimi talep edebilir¹⁴⁹. Dolayısıyla kanun veya sözleşmede bu yönde bir hükmün bulunması karşı edim hasarının borçluya ait olduğuna ilişkin kuralın istisnasını oluşturur¹⁵⁰. Böylece alacaklı borçludan hiçbir şey elde edememesine rağmen kendi edimini ifa etmekle yükümlü olur¹⁵¹.

¹³⁶ KURT, s. 290.

¹³⁷ DURAL, *Kavram*, s. 54.

¹³⁸ CANBOLAT, s. 157.

¹³⁹ CANBOLAT, s. 157; SEROZAN / BAYSAL / SANLI, s. 256.

¹⁴⁰ KURT, s. 213; DURAL, *Sonraki İmkânsızlık*, s. 126.

¹⁴¹ EREN, s. 1444; KURT, s. 214.

¹⁴² DURAL, *Sonraki İmkânsızlık*, s. 125; EREN, s. 1444; KURT, s. 215.

¹⁴³ KURT, s. 215; SEROZAN / BAYSAL / SANLI, s. 257.

¹⁴⁴ KELLER / SCHÖBI, s. 251; DURAL, *Sonraki İmkânsızlık*, s. 161; KURT, s. 249; EREN, s. 1445; TOPUZ / CANBOLAT, s. 688; ERCOŞKUN ŞENOL, s. 325.

¹⁴⁵ SEROZAN / BAYSAL / SANLI, s. 260; OĞUZMAN / ÖZ, s. 595; CANBOLAT, s. 157; KURT, s. 250.

¹⁴⁶ EREN, s. 1445; AKINCI, s. 358; DURAL, *Sonraki İmkânsızlık*, s. 161; KURT, s. 250.

¹⁴⁷ KELLER / SCHÖBI, s. 252; OĞUZMAN / ÖZ, s. 595; EREN, s. 1445; AKINCI, s. 358; KURT, s. 251; CANBOLAT, s. 157; TOPUZ / CANBOLAT, s. 688; ERCOŞKUN ŞENOL, s. 325.

¹⁴⁸ KURT, s. 267.

¹⁴⁹ TOPUZ / CANBOLAT, s. 688; ERCOŞKUN ŞENOL, s. 326. TBK’nın satış, hizmet, eser, yayım ve adi ortaklık sözleşmelerinde borçlunun sorumlu olmadığı imkânsızlık halinde karşı edim hasarını alacaklıya yükleyen özel düzenlemelerine ilişkin detaylı açıklamalar için bkz. KURT, s. 270 vd.

¹⁵⁰ OĞUZMAN / ÖZ, s. 596; AKINCI, s. 358; TOPUZ / CANBOLAT, s. 688. Konu hakkındaki en önemli istisnayı parça borcunu veya benzerlerinden ayrılmış olmak kaydıyla çeşit borcunu konu eden satış sözleşmelerinde karşı edim hasarını sözleşmenin kurulması ile bir-

TBK m. 136 düzenlemesinin alacaklının sorumlu olduğu ifa imkânsızlığına uygulanıp uygulanamayacağı tartışmalıdır. Karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde imkânsızlığa alacaklı yol açmışsa alacaklının karşı edim borcunun aynen devam edip etmeyeceğine ilişkin doktrinde fikir birliği bulunmamaktadır. Bu itibarla, TBK m. 136 hükmünün alacaklıdan kaynaklanan imkânsızlık hâlleri karşısındaki konumuna ilişkin ileri sürülen görüşlere aşağıda yer verilmiştir.

1. Alacaklıya Yüklenebilen Bir Sebeple Meydana Gelen Sonraki İmkânsızlığın Sonuçları

Türk-İsviçre hukukundan farklı olarak Alman hukukunda alacaklının sorumlu olduğu ifa imkânsızlığının sonuçları BGB § 326/II ile açık şekilde düzenlenmiştir¹⁵². Anılan hüküm uyarınca, karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde edimin alacaklının sorumlu olduğu bir sebeple imkânsız hale gelmesi durumunda borçlu karşı edimi talep etme hakkını korur¹⁵³. Dolayısıyla alacaklının sorumlu olduğu ifa imkânsızlığında BGB § 326/II düzenlemesi gereği edim hasarına alacaklının katlanması gerekir¹⁵⁴. Bununla birlikte, borçlunun kendi edimini yerine getirmekten kurtulduğu için tasarruf ettiği şeyler veya emeğini başka bir şekilde kullanarak elde ettiği veyahut elde etmekten kötü niyetle kaçındığı kazançlar karşı edimden indirilir¹⁵⁵.

Görüldüğü üzere, BGB § 326/II hükmü imkânsızlıktan alacaklının sorumlu olduğu hallerde edim hasarını alacaklı üzerinde bırakmaktadır¹⁵⁶. Bu nedenle doktrindeki tartışmalar Türk-İsviçre hukuku bakımından da Alman hukukundaki yaklaşımın benimsenmesinin mümkün olup olmadığı çevresinde şekillenmiştir.

a. Kanun Boşluğu Bulunduğunu Savunan Görüş

Doktrinde yer alan hâkim görüş¹⁵⁷, alacaklının sorumlu olduğu imkânsızlık halinde kanunda boşluk olduğunu savunmaktadır. Nitekim karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde imkânsızlıktan alacaklı sorumluysa TBK m. 136/2 hükmünün öngördüğü sonuçların uygulanması menfaatler dengesinin bozulmasına yol açar¹⁵⁸. Zira alacaklı hem borçlunun edimini imkânsız hale getirip hem de kendi borcunu ifa yükümlülüğünden kurtulamaz¹⁵⁹. Buna göre, alacaklının sorumlu olduğu ifa imkânsızlığına ilişkin kanunda yer alan bu boşluk BGB § 326/II düzenlemesi ile doldurulmalıdır¹⁶⁰. Böylece borçlu sanki kendi edimini yerine getirmiş gibi alacaklıdan karşı edimi talep etme hakkına sahip olur¹⁶¹. Ancak borçlunun imkânsızlık sebebiyle ifa yükümlülüğünden kurtulduğu için tasarruf ettiği bir değer varsa

likte alacaklıya yükleyen eski 818 sayılı Borçlar Kanunu'nun 183. maddesi oluşturmaktaydı. Bu nedenle söz konusu hükmün imkânsızlığın alacaklıdan kaynaklandığı hallerde karşı edim hasarının kime ait olacağına ilişkin tartışmaların önemini azalttığı ifade edilmektedir. Ancak 6098 sayılı TBK'nın 208/1. maddesi ile birlikte hasarın intikali bakımından sözleşmenin kurulduğu an değil zilyetliğin devrinin gerçekleştiği an esas alınmıştır. Taşınmaz satışlarında ise yarar ve hasar tescil anına kadar satıcıya aittir. DURAL, *Sonraki İmkânsızlık*, s. 166; İNCEOĞLU, s. 250; AKINCI, s. 359 dn. 110; GÜNDOĞDU, s. 344 vd.; BAŞOĞLU, *İmkânsızlık*, s. 310; KURT, s. 270, dn. 208. TBK m. 208 düzenlemesi kapsamında satım sözleşmesinde yarar ve hasarın geçişi zilyetliğin devri ile gerçekleştiğinden TBK m. 136/2 hükmünün son cümlesindeki istisnanın öneminin azaldığına ilişkin. bkz. OĞUZMAN / ÖZ, s. 598; ERCOŞKUN ŞENOL, s. 326.

¹⁵¹ DURAL, *Sonraki İmkânsızlık*, s. 165; KURT, s. 268.

¹⁵² SEROZAN / BAYSAL / SANLI, s. 213; GÜNDOĞDU, s. 344.

¹⁵³ SCHWENZER, N. 64.29; OĞUZMAN / ÖZ, s. 393; GÜNDOĞDU, s. 358; TOPUZ / CANBOLAT, s. 704; AKSOY, s. 36.

¹⁵⁴ GÜNDOĞDU, s. 358.

¹⁵⁵ SCHWENZER, N. 64.29; TOPUZ / CANBOLAT, s. 704; AKSOY, s. 37.

¹⁵⁶ GÜNDOĞDU, s. 359.

¹⁵⁷ BERGER, s. 532; HUGUENIN, s. 268; DURAL, *Sonraki İmkânsızlık*, s. 171; OĞUZMAN / ÖZ, s. 393; SEROZAN / BAYSAL / SANLI, s. 214; GÜNDOĞDU, s. 362-363; KURT, s. 201; ERCOŞKUN ŞENOL, s. 108.

¹⁵⁸ GÜNDOĞDU, s. 362.

¹⁵⁹ SEROZAN / BAYSAL / SANLI, s. 214; KURT, s. 201.

¹⁶⁰ DURAL, *Sonraki İmkânsızlık*, s. 171; ERCOŞKUN ŞENOL, s. 108; OĞUZMAN / ÖZ, s. 393; SEROZAN / BAYSAL / SANLI, s. 213-214; GÜNDOĞDU, s. 363. Doktrinde yer alan bazı yazarlar alacaklının sorumlu olduğu ifa imkânsızlığındaki kanun boşluğunun edim hasarı yönünden TBK m. 136/1 hükmünün kıyasen uygulanması ile doldurulması gerektiğini ifade etmektedir. Bu durumda borçlunun edim yükümlülüğü tazminat borcuna dönüşmeksizin sona ermesine rağmen tıpkı BGB § 326/II düzenlemesinin öngördüğü gibi borçlu alacaklıdan karşı edimi talep edebilecektir. EREN, s. 1443; KURT, s. 201.

¹⁶¹ KELLER / SCHÖBI, s. 253; EREN, s. 1443; DURAL, *Sonraki İmkânsızlık*, s. 171.

bu değerini veya iş gücünü başka bir şekilde kullandığı için elde ettiği veyahut kötü niyetle elde etmediği kazancının karşı edimden indirilmesi gerekir¹⁶².

Borçlunun borcunu ifa etmesi alacaklı tarafından imkânsız hale getirildiğinde bu durum borca aykırılık teşkil etmeyeceğinden alacaklının kural olarak tazminat sorumluluğundan bahsedilemez¹⁶³. Fakat gerekli koşulların oluşması halinde alacaklının karşı edimi yerine getirme yükümlülüğünün yanı sıra haksız fiil hükümlerine dayanarak borçluya tazminat ödeme yükümlülüğü doğabilir¹⁶⁴.

b. Kanun Boşluğu Bulunmadığını Savunan Görüş

Doktrinde yer alan bir başka görüş¹⁶⁵, imkânsızlığın alacaklıya yüklenebilen bir sebeple ortaya çıkması halinde kanun boşluğu bulunmadığını ve BGB § 326/II düzenlenmesinin kıyasen uygulanmasına ihtiyaç olmadığını ileri sürmektedir. Bu görüşe göre, alacaklının sorumlu olduğu imkânsızlık halinde TBK m. 136/2 düzenlemesinin öngördüğü sonuçlardan ayrılmaya ihtiyaç yoktur¹⁶⁶. Bu ihtimalde imkânsızlık borçlunun sorumlu tutulmadığı bir sebepten kaynaklandığı için tarafların edim yükümlülükleri karşılıklı olarak sona erer. Bunun doğal bir sonucu olarak borçlunun alacaklıdan karşı edimi talep etme hakkı bulunmaz. Ancak imkânsızlık alacaklıya yüklenebilen bir sebepten meydana geldiği için akdin müspet ihlali kapsamında alacaklının TBK m. 112'ye göre tazminat ödeme yükümlülüğü doğar¹⁶⁷.

Kanaatimizce, alacaklının sorumlu olduğu ifa imkânsızlığına ilişkin ikinci görüşe üstünlük tanınmalıdır. Zira dürüstlük kuralları gereğince tıpkı borçlu gibi alacaklı da sözleşmenin ifa edilmesine engel olabilecek davranışlardan kaçınmakla yükümlüdür¹⁶⁸. Alacaklının bu yükümlülüğüne aykırı hareket ederek edimin ifasını imkânsız hale getirmesi durumunda borçlunun uğramış olduğu zararını TBK m. 112 uyarınca tazmin etmesi gerekir¹⁶⁹. Alacaklı karşı edimi ifa etmek yerine tazminat ödemekle yükümlü olacağı için alacaklının karşı edim borcundan kurtulmasında adaletsizlik yoktur¹⁷⁰.

Alacaklı, edimin imkânsız hale gelmesi sebebiyle borçlunun uğradığı tüm zararı gidermekle yükümlüdür¹⁷¹. Ancak tazminat tutarı her zaman karşı edim alacağı ile eşit olmayabilir. Buna göre, borçlunun imkânsızlık sonucunda edim yükümlülüğünden kurtularak tasarruf ettiği bir değer veya emeğini başka bir şekilde kullanarak elde ettiği bir kazanç varsa borçlunun zararı daha az olur¹⁷². Ayrıca borçlunun elde etmeyi kusurlu olarak ihmal ettiği her türlü kazancı da ortak kusur sebebiyle TBK m. 52/1 uyarınca tazminat tutarından indirilir¹⁷³. Şayet tarafların kusurları birbirlerine eşitse bu alacaklar takas edilebilir¹⁷⁴.

¹⁶² FURRER / MÜLLER-CHEN, s. 549; BARTH, s. 19; SEROZAN / BAYSAL / SANLI, s. 214; GÜNDOĞDU, s. 363; DURAL, *Sonraki İmkânsızlık*, s. 174.

¹⁶³ GÜNDOĞDU, s. 363.

¹⁶⁴ DURAL, *Sonraki İmkânsızlık*, s. 173; KURT, s. 289; GÜNDOĞDU, s. 363, dn. 420.

¹⁶⁵ GIGER, s. 103; SULZER, s. 93; BUCHER, s. 299; İNCEOĞLU, s. 244; BAŞOĞLU, *İmkânsızlık*, s. 316; ÖZÇELİK, s. 603.

¹⁶⁶ ÖZÇELİK, s. 603.

¹⁶⁷ İNCEOĞLU, s. 244.

¹⁶⁸ İNCEOĞLU, s. 244.

¹⁶⁹ İNCEOĞLU, s. 244. Alacaklının bu yönde bir yükümlülüğünün bulunmadığı kabul edilse dahi aynı sonuca karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde alacaklının kendi edimini ifa etmek bakımından aynı zamanda borçlu sıfatına sahip olduğundan yola çıkılarak da ulaşılabılır. Borçlunun edimi alacaklının sorumlu tutulabileceği bir sebeple imkânsız hale geldiğinde tarafların karşılıklı edim yükümlülükleri TBK m. 136/2 uyarınca sona ereceği için alacaklı kendi borcunu kusurlu bir davranışı sebebiyle yerine getirememiş olur. Bu nedenle alacaklının durumu borçlunun sorumlu olduğu ifa imkânsızlığı halinde uygulanan TBK m. 112 hükmünün öngördüğü koşullardan farklı değildir. ÖZÇELİK, s. 603-604.

¹⁷⁰ İNCEOĞLU, s. 248.

¹⁷¹ İNCEOĞLU, s. 246.

¹⁷² İNCEOĞLU, s. 247.

¹⁷³ SEROZAN / BAYSAL / SANLI, s. 216; İNCEOĞLU, s. 247; ÖZÇELİK, s. 605.

¹⁷⁴ ÖZÇELİK, s. 605; DURAL, *Sonraki İmkânsızlık*, s. 176.

Esasında karşı edimin para borcu olduğu durumlarda borçlunun zararı çoğunlukla karşı edim ile sınırlı olacağından her iki görüş arasında büyük bir farklılık bulunmaz¹⁷⁵. Hâkim görüşe göre, borçlunun imkânsız hale gelen edimini ifa edememesi sebebiyle tasarruf ettiği şeyler ile elde ettiği veyahut kötü niyetle elde etmeyi ihmal ettiği menfaatlerin mahsubu karşı edim üzerinden gerçekleştirilir¹⁷⁶. İkinci görüşün benimsenmesi halinde ise alacaklının ödeyeceği tazminat tutarı bu değerler ölçüsünde azalır.

Açıklanan görüşler arasındaki farkın teorik düzlemde kaldığı düşünülecek olsa da kanaatimizce alacaklının sorumlu olduğu ifa imkânsızlığında tazminat sorumluluğunun benimsenmesi daha faydalı çözümler sunar¹⁷⁷. Nitekim hâkim görüşün indirim sebebi olarak öngördüğü hususların hesaplanarak bunların karşı edim üzerinden indirilmesi yerine doğrudan borçlunun uğradığı zararın tespit edilmesi daha pratiktir¹⁷⁸. Ayrıca tazminattan indirilecek olan değerler bakımından TBK m. 52/1 uyarınca kusur unsurunun dikkate alınması adaletli bir sonuca ulaşılmasını sağlar¹⁷⁹. Zira bu durumda borçlunun sadece kötü niyetle elde etmeyi ihmal ettiği kazançları değil borçlunun kusurlu olarak elde etmeyi ihmal ettiği tüm kazançlar tazminattan indirim sebebi yapılır¹⁸⁰. Karşı edimin değerini aşan ilave zararlar bakımından ise alacaklının davranışı borca aykırılık olarak değerlendirileceği için borçlu kolaylıkla söz konusu zararların tazmin edilmesini talep edebilir¹⁸¹. Bu nedenle alacaklıdan kaynaklanan ifa imkânsızlığında kanunda bir boşluk olduğu kabul edilerek Alman hukukundaki hükümlerin kıyasen uygulanması yerine bu sorunun TBK'da mevcut olan hükümler ile çözümlenmesi daha uygun görünmektedir¹⁸².

Bu konuda asıl tartışma yaratan husus karşı edimin paradan başka bir şey olduğu hallerde ortaya çıkar. Örneğin, bir mal değişim (trampa) sözleşmesinde borçlunun karşı edime aynen kavuşmasında özel yararının olduğu ve alacaklı imkânsızlığa kusuru ile yol açtığı için borçlunun karşı edim yerine tazminat ile yetinmesinin adil olmayacağı savunulabilir¹⁸³. Oysa somut duruma göre mahkeme tarafından alacaklının tazminatı aynı olarak yerine getirmesine karar verilerek bu sakıncalı sonuç giderilebilir¹⁸⁴.

2. Alacaklının Risk Alanında Meydana Gelen İmkansızlığın Sonuçları

İmkansızlıktan alacaklının sorumlu tutulabildiği hallerde yabancı bir hukuk sistemine müracaat etmek yerine meselenin TBK'da yer alan genel imkânsızlık hükümlerine göre çözümlenebileceğini ve alacaklının TBK m. 112 uyarınca tazminat ödemesi gerektiğini daha önce ifade etmiştik. Alacaklının risk alanında meydana gelen imkânsızlıkta ise hem borçlunun hem de alacaklının kusurunun bulunmadığı göz önüne alındığında bu duruma TBK m. 136 hükmünün öngördüğü sonuçların doğrudan uygulanıp uygulanamayacağı sorusunun yanıtlanması gerekir.

Karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde amacın ifa dışı bir yoldan gerçekleşmesi veya amacın çökmesi durumunda TBK m. 136/2 hükmü uygulanırsa borçlunun hem karşı edimi hem de yapmış olduğu masrafları talep etme hakkı sona erer¹⁸⁵. Borçlunun alacaklıdan bu yönde bir talepte bulunamayacak olması karşı edim hasarının masrafları ile birlikte tamamen borçluya yüklenmesi anlamına gelir. Oysa amacın ifa dışı bir yoldan gerçekleşmesi halinde sözleşmenin amacına borçlunun ifaya uygun davranışları dışında kalan bir sebeple ulaşılmış olsa da borçlu sözleşmeyi ifa edebilmek için çeşitli

¹⁷⁵ GIGER, s. 107; ÖZÇELİK, s. 603; İNCEOĞLU, s. 247.

¹⁷⁶ ÖZÇELİK, s. 603.

¹⁷⁷ GIGER, s. 109; İNCEOĞLU, s. 250.

¹⁷⁸ İNCEOĞLU, s. 250-251.

¹⁷⁹ GIGER, s. 108.

¹⁸⁰ İNCEOĞLU, s. 251.

¹⁸¹ GIGER, s. 107.

¹⁸² SULZER, s. 94; İNCEOĞLU, s. 247.

¹⁸³ GIGER, s. 107.

¹⁸⁴ GIGER, s. 107 ve 114; İNCEOĞLU, s. 248; ÖZÇELİK, s. 604.

¹⁸⁵ CANBOLAT, s. 167; DALCI ÖZDOĞAN, s. 302.

masraflar yapmış olabilir¹⁸⁶. Benzer şekilde, amacın çöktüğü durumlarda edim konusu ortadan kalkmış olmasına rağmen borçlunun borcunu ifa etmek için gerekli hazırlık eylemlerini yerine getirmiş olması ihtimal dahilindedir¹⁸⁷. Bu nedenle imkânsızlığın alacaklının risk alanında ortaya çıktığı durumlarda karşı edim hasarının tamamen borçlu üzerinde bırakılması hakkaniyete uygun değildir¹⁸⁸.

Doktrinde yer alan bir görüş¹⁸⁹, tıpkı alacaklıya yüklenebilen imkânsızlıkta olduğu gibi alacaklının risk alanında meydana gelen imkânsızlık bakımından da kanunda boşluk olduğunu kabul etmektedir. Bu nedenle borçlu BGB § 326/II düzenlemesinde yer aldığı üzere karşı edimin tamamını talep etme hakkını aynen korur. Fakat imkânsızlık sebebiyle kendi edimini ifa borcundan kurtulan borçlu bu değeri karşı edimden mahsup etmelidir.

Kanaatimizce, imkânsızlığın alacaklının risk alanında gerçekleştiği hallerde TBK m. 136 düzenlemesi sözleşme taraflarının menfaatleri bakımından tatminkâr bir çözüm sunmaz. Zira bu durumda tarafların teknik anlamda bir kusurundan bahsedilemeyeceği için karşı edim hasarı sadece bir tarafın üzerine yüklenmemelidir. Dolayısıyla, konu hakkında örtülü bir kanun boşluğunun bulunduğu kabul edilmesi isabetlidir¹⁹⁰. Ancak bu sorunun çözümü için BGB § 326/II’de yer aldığı şekilde borçlunun teorik olarak alacaklıdan karşı edimi talep etme hakkına sahip olduğunun kabul etmesine ihtiyaç yoktur. Nitekim kanundaki bu boşluğun TBK’da karşı edim hasarını taraflar arasında dengeli bir şekilde paylaştırılan özel hükümlerden faydalanılarak doldurulması mümkündür¹⁹¹.

Türk Borçlar Kanunu’nun eser sözleşmesine ilişkin hükümlerinde alacaklının risk alanında meydana gelen imkânsızlığın sonuçları özel olarak düzenlenmiştir¹⁹². TBK’nın “iş sahibi yüzünden ifanın imkânsızlaşması” kenar başlıklı 485/1. maddesine göre, “Eserin tamamlanması, iş sahibi ile ilgili beklenmedik olay dolayısıyla imkânsızlaşırsa yüklenici, yaptığı işin değerini ve bu değere girmeyen giderlerini isteyebilir.” Bu düzenlemeye göre yüklenici, iş sahibinden karşı edimin tamamını değil sadece o ana kadar kısmi bir ifada bulundursa bunun değerini ve diğer masraflarını talep edebilir¹⁹³. İnşaat yapılacak olan arsa hakkında kamulaştırılma kararı verilmesi, inşaat yasağı getirilmesi veya meydana gelen bir doğa olayı sebebiyle arsa üzerine inşaat yapılma olanağının kalmaması bu duruma örnek olarak gösterilebilir¹⁹⁴. Eserin tamamlanması iş sahibinin sorumlu tutulabileceği bir sebepten imkânsız hale gelmişse yüklenici TBK m. 485/2 kapsamında ayrıca müspet zararının tazmin edilmesini isteyebilir¹⁹⁵.

Anılan düzenleme alacaklının risk alanında ortaya çıkan imkânsızlık halinde TBK m. 136/2’nin karşı edim hasarına ilişkin öngördüğü keskin çözümü yumuşatarak taraflar arasındaki menfaat dengesini sağlamaya elverişlidir. Bu nedenle imkânsızlık alacaklının risk alanında ortaya çıkmışsa kanunda özel hüküm bulunmayan hallerde sözleşmeye TBK m. 485/1 düzenlemesinin kıyasen uygulanması gerekir¹⁹⁶. Böylece borçlu alacaklıdan karşı edimi tam olarak isteyemeyecek olsa da en azından daha önce ifa ettiği bir kısım varsa bu kısmın değerini ve ifaya yönelik masraflarını talep edebilir¹⁹⁷.

¹⁸⁶ CANBOLAT, s. 161; ALTUNKAYA, s. 216.

¹⁸⁷ CANBOLAT, s. 161.

¹⁸⁸ GIGER, s. 57; CANBOLAT, s. 170; KURT, s. 292; ŞAFAK SARIKAYA, s. 84.

¹⁸⁹ WEBER, N. 130; DALCI ÖZDOĞAN, s. 307; AKSOY, s. 159.

¹⁹⁰ KURT, s. 292.

¹⁹¹ SEROZAN / BAYSAL / SANLI, s. 218; ALTUNKAYA, s. 216; KURT, s. 292.

¹⁹² KURT, s. 290. Bu konuda önem taşıyan bir başka düzenleme hizmet sözleşmelerine ilişkin TBK m. 408 hükmüdür. Buna göre, işveren işçinin edimini yerine getirmesini kusuruyla engeller veya edimi kabulde temerrüde düşerse işçinin ücretini ödemekle yükümlü olup, işçiden bu edimi daha sonra yerine getirmesini talep edemez. Ancak işçinin bu nedenle tasarruf ettiği masraflar ile başka bir iş yaparak elde ettiği veya elde etmekten bilerek kaçındığı kazançlar ücret alacağından mahsup edilir. GÜNDOĞDU, s. 347; SEROZAN / BAYSAL / SANLI, s. 213. Bu düzenleme işverenin risk alanında meydana gelen ifa imkânsızlığında işverenin işçiye karşı edimi (ücreti) tam olarak ödemekle yükümlü olduğunu düzenlemesine rağmen anılan düzenlemenin sosyal bir amaç taşıması sebebiyle bu hükmün alacaklının risk alanında meydana gelen her türlü imkânsızlığa uygulanamayacağı yönünde bkz. KURT, s. 292.

¹⁹³ İNCEOĞLU, s. 245.

¹⁹⁴ CANBOLAT, s. 175; ÖZÇELİK, s. 606; KURT, s. 279; GÜNDOĞDU, s. 353.

¹⁹⁵ GÜNDOĞDU, s. 355.

¹⁹⁶ SEROZAN / BAYSAL / SANLI, s. 218; KURT, s. 292; ERCOŞKUN ŞENOL, s. 111.

¹⁹⁷ SEROZAN / BAYSAL / SANLI, s. 219; KURT, s. 292.

SONUÇ

Alacaklının konusu imkânsız olan bir sözleşme ilişkisi kurması veya sonradan edimi imkânsız hale getirerek sözleşmenin ifasına engel olması sıklıkla karşılaşılan bir durum değildir¹⁹⁸. Nitekim her iki durumda da sözleşme ile hedeflenen amaca ulaşamayacağı için alacaklının kural olarak imkânsızlığa yol açacak davranışlardan kaçınması beklenir. Ancak bazı durumlarda sözleşmenin imkânsızlık sebebiyle kesin hükümsüz olması veya edimin sonradan imkânsız hale gelmesi doğrudan alacaklıdan kaynaklanmış olabilir.

Sözleşme görüşmeleri sırasında başlangıçtaki imkânsızlığı bilen veya bilmesi gereken tarafın TMK m. 2 uyarınca bu durumu karşı tarafa bildirmesi gerekir. Bu nedenle alacaklı söz konusu aydınlatma yükümlülüğüne aykırı hareket ederse borçlunun uğramış olduğu menfi zararını *culpa in contrahendo* sorumluluğu uyarınca tazmin etmekle yükümlüdür.

Alacaklıdan kaynaklanan sonraki ifa imkânsızlığında tartışmaların merkezini alacaklının karşı edim yükümlülüğünün akıbeti oluşturur. Nitekim bu durumda borçlunun sorumlu olmadığı ifa imkânsızlığının sonuçlarını düzenleyen TBK m. 136/2 uygulanırsa alacaklının karşı edim yükümlülüğü sona erer. O halde alacaklı hem imkânsızlıktan sorumlu olup hem de kendi edimini ifa borcundan kurtulacak mıdır? Doktrinde yer alan hâkim görüş, bu soruya olumsuz yanıt vererek BGB § 326/II düzenlemesine kıyasen alacaklının karşı edim yükümlülüğünün aynen devam etmesi gerektiğini savunmaktadır. Ancak borçlunun tasarruf ettiği değerlerin ve elde ettiği veya kötü niyetle elde etmeyi ihmal ettiği kazancının karşı edimden indirilmesi gerekir. İkinci görüş ise bu hususta kanunda bir boşluk bulunmadığını ve alacaklının karşı edim borcunun sona erdiğini kabul etmektedir. Ancak alacaklı akdin müspet ihlali kapsamında TBK m. 112 uyarınca tazminat ödemekle yükümlü olur. Kanaatimizce, ikinci görüş tazminat hukukunun sunduğu avantajlar sebebiyle daha isabetlidir. Nitekim alacaklının davranışları akdin müspet ihlali kapsamında değerlendirildiğinde borçlu karşı edimin değerini aşan ilave zararlarını da bu çerçevede talep edebilir. Ayrıca borçlunun tasarruf ettiği değerlerin ve kazançların karşı edimden indirilmesi yerine borçlunun imkânsızlık sebebiyle uğradığı zararın hesaplanması daha kolaydır. Borçlunun ortak kusurunun varlığı tazminattan indirim sebebi olarak kabul edildiğinde tarafların kusur dereceleri de dikkate alınacağı için daha adil bir sonuca ulaşılır¹⁹⁹. Borçlunun karşı edime aynen kavuşmasında özel bir menfaati varsa mahkeme tazminatın aynî olarak ödenmesine karar verebilir.

Alacaklının risk alanında ortaya çıkan beklenmeyen bir halden kaynaklanan imkânsızlıkta alacaklının herhangi bir kusuru bulunmaz. Dolayısıyla bu durum bakımından da sözleşmeye TBK m. 136/2'nin öngördüğü sonuçların uygulanıp uygulanamayacağı sorusu gündeme gelir. Alacaklının risk alanında ortaya çıkan imkânsızlıkta borçlunun sözleşmenin ifası için birtakım masraflar yapmış olması ihtimalinde borçlunun en azından bu masrafları talep edemeyecek olması adaletsiz sonuçların doğmasına yol açar. Bu nedenle imkânsızlığın alacaklıya yüklenebilen bir sebepten kaynaklandığı hallerden farklı olarak alacaklının risk alanında meydana gelen imkânsızlıkta bir kanun boşluğunun bulunduğu kabul edilmelidir. Çalışma kapsamında varılan bu sonuç çelişkili değildir. Zira alacaklıya yüklenebilen imkânsızlık ile alacaklının risk alanında meydana gelen imkânsızlık kusur unsuru yönünden birbirlerinden farklılık gösterir. Dolayısıyla her iki durum bakımından aynı hukuki sonuca ulaşamaz.

Alacaklının risk alanında meydana gelen imkânsızlık halinde bir kanun boşluğu bulunsa da bu boşluğun doldurulması için yabancı bir hukuk sisteminden faydalanılmasına gerek yoktur. Nitekim eser sözleşmelerine ilişkin TBK m. 485/1 hükmü bu boşluğun amaca uygun şekilde doldurulabilmesi bakımından yeterli düzenlemeyi sağlar. Zira anılan düzenleme uyarınca, borçlu karşı edime tam olarak kavuşamamakla birlikte sözleşmenin ifası için yapmış olduğu masrafları talep edebilir. Bu hükmün alacaklının risk alanında meydana gelen imkânsızlık hallerine kıyasen uygulanması ile birlikte TBK'nın kendi sistematigi içerisinde yer alan bir düzenleme ile taraflar arasındaki menfaat dengesi sağlanmış olur.

¹⁹⁸ İNCEOĞLU, s. 250.

¹⁹⁹ GIGER, s. 108.

KAYNAKÇA

- AKDENİZ, Ayşe Ledün: *İş İlişkilerinde İmkânsızlık*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2018.
- AKINCI, Şahin: *Borçlar Hukuku Bilgisi Genel Hükümler*, 14. Baskı, Sayram Yayınları, Konya, 2024.
- AKSOY, Hüseyin Can: *Impossibility in Modern Private Law, A Comparative Study of German, Swiss and Turkish Laws and the Unification Instruments of Private Law*, Springer International Publishing, Cham - Heidelberg - New York - Dordrecht - London, 2014.
- ALTUNKAYA, Mehmet: *Edimin Başlangıçtaki İmkânsızlığı*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2005.
- BARTH, Hans Rudolf: *Schadenersatz bei nachträglicher Unmöglichkeit der Erfüllung, unter dem Gesamtspekt des Schadenersatzes infolge Vertragsverletzung*, Verlag H.R. Sauerländer & Co., Aarau, 1958.
- BAŞOĞLU, Başak: “Borcun İfasındaki İmkânsızlık”, *Prof. Dr. Mustafa Dural’a Armağan*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2013, s. 307-346 (İmkânsızlık).
- BAŞOĞLU, Başak: “Sözleşmenin Konusundaki İmkânsızlık”, (Ed.) İNCEOĞLU, M. Murat: *Prof. Dr. Belgin Erdoğan’a Armağan*, Der Yayınları, İstanbul, 2011, s. 489-517 (Konudaki İmkânsızlık).
- BAŞPINAR, Veysel: *Borç Sözleşmelerinin Kısmî Butlanı*, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1998.
- BERGER, Bernhard: *Allgemeines Schuldrecht*, Stämpfli Verlag, Bern, 2008.
- BUCHER, Eugen: *Schweizerisches Obligationenrecht, Allgemeiner Teil ohne Deliktsrecht*, 2. Baskı, Schulthess Polygraphischer Verlag, Zürich, 1988.
- BULUT, Erkan Haşim: “Culpa In Contrahendo Sorumluluğunun “İmkânsızlık” Halindeki Görünümü”, *İstanbul Medeniyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2020, Cilt 5, Sayı 9, s. 107-125.
- CANBOLAT, Ferhat: *Sözleşmelerde Amacın Gerçekleşmesi Çökmesi ve Boşa Çıkması*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2012.
- DALCI ÖZDOĞAN, Nurcihan: “İfa Engelleri Hukukunda Amacın Gerçekleşmesi ve Amacın Ortadan Kalkması”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2018, Cilt 9, Sayı 2, s. 285-311.
- DURAL, Mustafa: “İmkânsızlık Kavramı ve Türleri”, *Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi*, 1973, Cilt 7, Sayı 1, s. 11-58 (Kavram).
- DURAL, Mustafa: *Borçlunun Sorumlu Olmadığı Sonraki İmkânsızlık (BK m.117)*, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1976 (Sonraki İmkânsızlık).
- ERCOŞKUN ŞENOL, H. Kübra: *Borçlar Hukukunda Kısmi İmkânsızlık*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2016.
- EREN, Fikret: *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 25. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2020.
- FURRER, Andreas / MÜLLER-CHEN, Markus: *Obligationenrecht, Allgemeiner Teil*, 3. Baskı, Schulthess Juristische Medien AG, Zürich- Basel- Genf, 2018.
- GIGER, Marcel: *Die vom Gläubiger verschuldete Leistungsunmöglichkeit*, Verlag Paul Haupt, Bern- Stuttgart- Wien, 1992.
- GÜNDOĞDU, Fatih: *Borca Aykırılık Hallerinden Kusurlu İfa İmkânsızlığı ve Hukukî Sonuçları*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2014.
- HUGUENIN, Claire: *Obligationenrecht, Allgemeiner und Besonderer Teil*, 3. Baskı, Schulthess Juristische Medien AG, Zürich - Basel - Genf, 2019.
- İNCEOĞLU, M. Murat: “İfanın Alacaklı Yüzünden İmkânsızlaşması”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2008, Cilt 57, Sayı 4, s. 237-254.
- KELLER, Max / SCHÖBI, Christian: *Allgemeine Lehren des Vertragsrechts*, Cilt I, 3. Baskı, Helbing & Lichtenhahn Verlag, Basel, 1988.
- KURT, L. Müjde: *Borçlunun Sorumlu Olmadığı Sonraki İmkânsızlık (TBK m. 136)*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2016.
- OĞUZMAN, M. Kemal / ÖZ, M. Turgut: *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Cilt 1, 19. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2021.
- ÖZÇELİK, Ş. Barış: “Sözleşmeden Doğan Borçların İfasında Hukukî İmkânsızlık ve Sonuçları”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2014, Cilt 63, Sayı 3, s. 569-621.

- SAĞIR, Alihan: “Borçlunun Bildiği Başlangıçtaki İmkânsızlığa Bağlanan Butlan Yaptırımının Culpa In Contrahendo ile Daraltılması”, *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2018, Cilt 8, Sayı 1, s. 225-242.
- SCHWENZER, Ingeborg: *Schweizerisches Obligationenrecht, Allgemeiner Teil*, 4. Baskı, Stämpfli Verlag, Bern, 2006.
- SEROZAN, Rona / BAYSAL, Başak / SANLI, Kerem Cem: *Serozan Borçlar Hukuku Genel Bölüm, İfa, İfa Engelleri, Haksız Zenginleşme*, 8. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2022.
- SULZER, Stefan: *Zweckstörungen im schweizerischen Vertragsrecht*, Schulthess Juristische Medien AG, Zürich- Basel- Genf, 2002.
- ŞAFAK SARIKAYA, Esmâ Elif: *Teorik Boyutuyla İfa İmkansızlığı*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2022.
- TEKİNAY, S. Sulhi / AKMAN, Sermet / BURCUOĞLU, Haluk / ALTOP, Atilla: *Tekinay Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 7. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1993.
- TOPUZ, Seçkin / CANBOLAT, Ferhat: “Türk-İsviçre ve Alman Borçlar Hukukunda İmkansızlığın Düzenlenişi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2008, Cilt 57, Sayı 3, s. 673-718.
- WEBER, Rolf H.: *Berner Kommentar, Kommentar zum schweizerischen Privatrecht, Cilt VI: Das Obligationenrecht, 1. Bölüm: Allgemeine Bestimmungen, 5. Alt Cilt: Die Folgen der Nichterfüllung (Art. 97 - 109 OR)*, Stämpfli Verlag, Bern, 2000.